

CANT D'ESTIL I CANT D'ALBAES

Tot un món dins de la cultura popular valenciana.

Les albaes Antoni Fillol Granell (1870-1930)

Jose Manuel Mon Dols
Treball de investigació Postgrau Universitari Sènior
Universitat Jaume I Curs 2021/2022

Índex

Índex.....	1
Pròleg	2
Introducció	3
Què és el Cant d'Estil?	4
Varietats i diferenciacions del Cant d'estil	5
Cant d'albades Història i Tradició.....	7
Història i Tradició del Cant d'estil.....	10
Area de difusió del Cant d 'Estil.....	10
Motius per fer una cantà de Cant d'Estil:.....	11
Instruments d'acompanyament de la música tradicional.....	12
La rondalla i els instruments més populars.....	13
Els instruments de corda.....	13
Instruments tradicionals de percussió	15
La Dolçaina	16
Els instruments de vent.....	18
Els Cantadors i Cantadores.....	20
Els versadors.....	25
El vers	28
El llister	29
L'entrada del «cant d'estil» en el conservatorio.....	30
Valoracions i opinions pel ensenyament del cant d'estil als conservatoris professionals de música	31
Vicent Torrent (músic, fundador d'Al Tall)	31
Josep Aparicio 'Apa'.....	32
Teresa Segarra.....	33
Trajectòria i actualitat de el Cant Valencià	36
El Cant d'estil a la Província de Castelló.....	41
El Cant d'estil a la Ciutat de Castelló	46
Discografia del Cant d'Estil Valencià	51
Llistat de gravacions de Josep Vicent Frechina i altres	52
Conclusió	57
Bibliografia	59
Webgrafia.....	60

Pròleg

Des de que era un xiquet he tingut una gran afició per la música, especialment per cantar, ja fora en el col·legi, campament d'estiu o formant part de alguns cors de esglésies.

A l'adolescència i amb l'acompanyament musical només de la meua guitarra vaig tenir l'atreviment (propi de joventut) de participar en algun festival que s'organitzaven en aquells anys, com a cantautor, així mateix formant part d'algun grup o rondalla en les populars rondes de serenates de la Festa de la Rosa a Castelló.

Després d'anys on el temps per poder dedicar a la música ha estat més limitat per les obligacions familiars, però sobretot per la dedicació professional, en arribar a l'edat de jubilació puc dedicar part del meu temps a aquesta afició meua de sempre.....la música.

Molt positiu i gratificant em resulta ser alumne i formar part del cor de la Universitat per Majors UJI, col·laborar amb un grup d'amics i poder interpretar aquelles cançons que ja ens acompanyaven a la nostra joventut, i a la vegada, formar part com alumne de l' Escola municipal de Cant d'Estil de Castelló mostrant el meu agraïment a la mestra Teresa Segarra per l'ensenyament del cant i pel seu suport i consells per a la realització d'aquest treball...

Introducció

Fig. Pintura d'Antoni Fillol Granell (1870-1930)

CANT D'ESTIL I CANT D'ALBAES

Tot un món dins de la cultura popular valenciana

L'historiador Teodor Llorente i Olivares (1836-1911), va ser un dels personatges més simbòlics, influents i polifacètics de la nostra cultura contemporània. Reconegut com a patriarca de la Renaixença literària valenciana del segle XIX, destacat polític, poeta i escriptor, ens va escriure dins la seva obra històrica-geogràfica de les nostres terres i entre les seves observacions descriu el següent del llaurador de l'Horta.

"La música i el ball li proporcionen diversions més tranquil·les i plàcides [que la pólvora i els bous]. Tocar la guitarra i fer una cant, és cosa que el jove aprèn aquí tan aviat com a birbar cebollí. La guitarra falta molt poques vegades en l'aixovar de la barraca. les seves vibracions suaus acompanyen el mateix a la dansa improvisada davant de l'alqueria i a les galants albaes dels fadrins [...]. " (Llorente poeta, periodista, 1889: 449).

Què és el Cant d'Estil?

Aquesta forma de cant valencià es sobretot de expressivitat vocal amb la virtuositat de cants melismàtics, acompanyats musicalment de uns instruments concrets i de unes melodies canviant per els seus diferents estils, d'on predomina la improvisació dels texts versats normalment a cau d'orella en les seves cantades. Cant de històrica tradició al llarg de generacions, sobretot dins del entorn rural d'a on entre els llauradors i artesans de les nostres terres, aquestes expressions culturals - musicals han estat sempre arraigades.

Segons defineix bàsicament en el seu fullet de presentació de **l'Escola municipal de cant d'estil de Castelló**, per a les persones interessades en aprendre i practicar aquesta forma de cant:

“Com expressió vocal que té com a peculiaritat essencial la improvisació melòdica amb la veu (estil) i que normalment es fa sobre la base d'una versada a cau d'orella que improvisa el versador per a l'ocasió”.

Membres d'Associació Cant d'Estil Castelló

“El cant d'estil també es coneix com a cant a l'aire, consisteix fonamentalment en una improvisació vocal de caràcter melismàtic-modal perquè en els seus orígens va nèixer sense cap rigidesa mètrica definida, és a dir, a l'aire, a l'estil de cadascú.”

Alguns estudiosos com **Victòria Lorente Sousa** expressa el següent en un article de la revista nº 0017 (Octubre,2010) de Simfonia Virtual *“Representa el cant d'estil la sorprenentde contemporitzación de, por una parte, elementos modales, improvisados y virtuosísticos de claro origen oriental en su dimensión vocal y, por otra, de un acompañamiento mensurable y tonal asentado en la tradición occidental. Puede considerarse por tanto como punto de encuentro en el que conviven musicalmente Oriente y Occidente”.*

El cant valencià d'estil és una manifestació central dins de la cultura musical valenciana de tradició oral. Al seu voltant s'estructura tot un món de valors, personatges, vivències i coneixements musicals i corèutics que sorprèn per la seua magnitud i la seua transcendència cultural. Resulta per tot això de gran interès etnomusicològic.

Carles Pitarch i Alfonso.

EL CANT VALENCIÀ D'ESTIL APUNTS PER A UN ESTUDI CONCEPTUAL I HISTORIC

Varietats i diferenciacions del Cant d'estil

Tenint en compte les diferents melodies d'acompanyament musical del cant, es distingeixen entre valencianes **L'u**, (d'estructura harmònica complexa, amb influències dels fandangos i d'influència islàmica) també cal afegir que a Castelló la anomenaven com "la granaïna" o "la malaguenya", **L'u i dos** (També anomenat valenciana de l'Horta que es la varietat mes popular i mes utilitzada), **L'u i dotze** (amb influència afandangada i morisca, llunyanament emparentada amb la jota, de major exigència interpretativa, reservada per a ocasions de lluïment de cantadors amb veu potent i gran expressivitat) i **les riberenques** (varietat també amb influències dels fandangos però de menor implantació).

El que segueix sent un misteri és l'origen d'aquestes denominacions que s'utilitzen per a cada estil (l'u, l'u i dos i l'u i dotze)

També hi ha constància, d'altres varietats de cant que avui són poc coneguts fins i tot en el mateix entorn dels cantadors d'estil, com ara el u i mig, el dos, el dos i

Mostra de cant d'estil a la plaça Major de Castelló (2022)

quinze, el set i dènou, per la de l'onze, el dotze i u, i potser alguns més.

En el Cant d'estil, l'acompanyament dels instruments de música va marcat pel ritme ternari que va efectuant la Rondalla de corda i que remarca la Secció de Vent (trompeta, trombó i clarinet). Els bons aficionats reconeixen la varietat que va a ser interpretada per la introducció musical que la precedeix, amb els acords

de companyament principalment tonals, de tònica, dominant i subdominant. Per altra banda amb melodia, de ritme i estructura ben diferents per el seu cant son **les albaides**, que s'acompanyen amb tabal i dolçaina.

La definició generalitzada com a vincle d'unió de aquests **cants a l'aire**, **principalment está en funció al text, que és versat i generalment improvisat pel versador o versadora per a l'ocasió**, consta de quatre o cinc versos octosíl·labs de rima consonant que a cau d'orella li va dictant al cantador. En origen els textos de l'U i dos i de l'U i dotze tenien tan sols tres. D'aquí deriva la denominació de terç, que al·ludeix a la frase musical, amb les entonacions corresponent a cada un dels versos, accepció que s'ha mantingut amb les estructures de quatre i cinc versos.

El pas d'un terç a un altre és marcat pel guitarró, que adopta en el compàs anterior a el nou acord canvis rítmics o melòdics fent variacions en el esquinçat de l'instrument. També de el temps que necessita el versador per improvisar i transmetre a la cantadora o cantador el text pel següent vers, del lapse de temps que necessita el cantador per interpretar el vers improvisat, adornant el final de cada frase amb un seguit més o menys llarg de melismes (els requints), fins i tot de l'afany protagonista del propi intèrpret amb els seves floritures a cada canvi de terç, no obstant la improvisació està subjecta, a unes pautes definides establertes que són tradicionals influent en la afinació, el ritme i també pel que fa a ornamentacions

A part tenim les dificultats vocals utilitzades i afegides pel cantador, distingirem diferències entre el cant pla, quan la versada

s'interpreta sense massa floritures, i el cant re quintat, quan s'adona la veu en cada frase musical (terç) amb una profusió de melismes o requints al final de la frase.

Cantà a la Trobada d'escoles Cant d'estil al carrer de El Puig (2018)

El cant d'estil el podem definir com un cant lliure, melismàtic amb algunes restriccions que ha establert la tradició, de gran complexitat, formant com a part principal, exclusiu del nostre patrimoni cultural i tradicional valencià.

Al llarg de les terres valencianes ens troben molts més cants tradicionals, tant amb acompanyament instrumental o cantats a "capella" (sense cap tipus d'acompanyament), podem trobar cants de faena que acompanyaven en els treballs quotidians normalment tasques agrícoles,(llaurar segar, regar, batre, collir, d'era), cançons de llavors de casa (pastar, cosir, jocs) cançó de bressol (per adormir els xiquets menuts), religiosos com el cant de l'Aurora, cants de ronda,(on cal destacar els "mayos"), dels quintos, de festa, de danses o balls, molts d'ells entrellaçats amb fandangos, xotes, seguidilles.....etc.

"Esta música no la interpreta la gente del pueblo, como es habitual en la mayoría de los géneros tradicionales, sino determinados especialistas, músicos, versadores y, sobre todo, cantantes (cantaors), que poseen cualidades vocales extraordinarias en cuanto a potencia, extensión, capacidad de improvisación y un determinado estilo". La Vanguardia Comunidad Valenciana (30/09/2016)

Cant d'albades Història i Tradició

El Cant d'albades o **d'Albaes de l'Horta**, és una variant del Cant d'estil, tal vegada el més popular i conegut, que se ha mantingut amb una major presència per les nostres comarques, diferència aquest cant, la musica de acompanyament executada per dolçaina i tabal, que obliga a cantar amb uns tons musicals molt alts i aguts, els versets que s'inventa el "versaor", i que interpreta el "cantaor" o "cantaora" exhibint el seu virtuosisme vocal amb melismes al finals de frase.

Cal diferenciar-aquesta variant del cant valencià d'estil, d'altres classes d'albaes cantades també a les nostres terres, com són les **d'església, i altres varietats diferents** que s'interpreten en diverses poblacions de les nostres comarques, aquestes són de temàtica més aviat religiosa d'acompanyament coral i rondalla amb un ritme diferenciat mesurable.

Cant d'albaes en la Nit de L'art a Castelló (2022)

"En la variant d'albaes que ens podem trobar en la majoria de comarques de l'horta Valenciana on fonamentalment es caracteritza l'acompanyament realitzat per dolçaina i tabal, aquests instruments es dediquen a separar les intervencions dels cantants, interpretant a capella les estrofes i en la part cantada, el tabal marca amb xicotets tocs el "tempo" per al cantant, trobant-se la varietat en algunes comarques de Castelló interpretant un tipus d'albà més arcaica que conserva la mateixa funció, però no s'utilitza el tabal". (Reig, 1996)

Marta i Alex cantant Albaes a Castelló (2022)

Segons els estudiosos, prové de temps molt antics, encontrant en les seus arrels l'encreuament culturals de la convivència a les nostres terres a la fi de l'Edat Mitjana de tradicions musulmana, jueva i cristiana, que comparteixen trets amb el folklore de l'àrea mediterrània.

S'ha trobat documentació referenciant a aquesta practica musical des del Segle XIV, dedicant cançons a personatges populars de la època com aquesta notícia escrita de les albades de 1369 a la ciutat de València, durant l'estada del rei Pere el Cerimoniós i la reina Leonor de Sicília per la festa de Sant Dionís.

"En el seu honor, es van pagar 8 sous a cinc joglars "que feren albades al enyor Rei; a la senyora Reyna e al senyor Duch e a Altres de la cort.

No obstant això, hem de considerar que l'antiguitat de la poesia oral improvisada s'ha de remuntar a uns orígens molt remots, com una manera d'expressar-se artísticament, ja que sempre és una forma per a l'ésser humà de poder transmetre els seus coneixements i sentiments.

L'acompanyament amb tabal i dolçaina es documenta, ja durant el segle XVII, en una poesia de **Pere Jacint Morlà**, beneficiat de la parròquia valenciana de Sant Martí, que va morir a València, en 1656) va ser un eclesiàstic i poeta valencià del Barroc que escriví en llengua catalana i llengua castellana Les seves poesies i col·loquis, la majoria compostos per a ser llegits en certàmens o festes.

L'estudi de **Pep Valsalobre** escrit amb el títol "**Apotecaris i receptes en la literatura catalana antiga**" que aplega un conjunt de textos que giren entorn del món de l'apotecari En una sàtira de un dels poemes de la l'obra "**Lo portal dels jueus**" de **Pere Jacint Morlà** sobre el consum generalitzat de tabac a la València de l'època, considerat aleshores com un remei contra moltes afeccions de la salut, **Morlà** inclou una referència sobre l'apotecari inventor del tabac de manera de vers burlesc

*“Lo tabac és contra pesta,
contra gollís i contra càncer,
i és també contra les dones
que sempre diners demanen.
Díuen que fon lo inventor
un apotecari de Flandes,
home que de nit sonava
la dolçaina en les albadés;
però és l'opinió més certa,
i de totes més probable,
que lo inventà aquell que porta
les batzoles de sent Llätzer”.*

Dels orígens de Les Albades, a part dels documentats trobem altres diversos popularitzats per exemple segons explica la revista.beteraturisme.com sobre el Cant d'estil del 2019/03:

“Als seus orígens era un ball que a molts pobles de la Costera es realitzava per tal de vetllar el cadàver d'un albat, un xiquet que havia faltat amb menys de quatre anys. D'eixa forma creien que al fer-li la festa aniria al cel. Eren uns temps de fam i de natalitat descontrolada, quan faltava un xiquet deien: «angelets al cel, mares descansades». Cal pensar que en una casa podien haver de 8 a 10 fills i no n'hi havia recursos per a tots. Els vetla toris no venien bé a l'Església i el poder els va prohibir.

Imatge de Cant Valencià al Palais de la Mutualité de Paris (1937)

Un altre dels motius pel qual es anomena “cant d'albades” es perquè, d'una manera habitual se solien interpretar a l'alba,(de matinada), versadors i cantadors, aprofiten les avançades hores de la nit i de la festa, per a dir quatre veritats mig de veres, mig en broma a figures institucionals o rellevants de la població que no podrien dir-se d'altra forma o també en aquestes hores, una

Pep Oria (dolçania) i Eliseu Artola (tabal) música de Albaes en la Nit de L'art a Castelló (foto de Carmina Ribés)

manera d'expressar (com l'antiga tradició de rondar) els sentiments a la persona estimada. També podem trobar de matinada les típiques “albaes” cantades amb lletra que evocuen respecte i devoció, creades per ser cantades a les portes de l'església o en processó, per exaltar a la Verge Patrona de la Població.

Les albades són un cant de festa, amb un toc irònic, provocatiu, desafiant, ple de picardia .y fins

maliciós o podent ser també un homenatge d'afecte i respecte a la persona que se li canta.

Aquesta forma de cant és l'equivalent a les corrandes catalanes o les gloses balears.

La lletra, com una destal, va retraient defectes coneguts o atribuïts o tot el contrari que encelés les virtuts, la gràcia i el bon fer que pugui tenir la persona a qui se li canta que com tot el cant valencià les lletres són les que improvisa el versador, que li va dictant a cau d'orella al cantador.

Les albades s'interpreten acompanyades per tabalet i dolçaina/xaramita.

Normalment les albades són interpretades per dos cantadors que es van alternant en el començament i en l'acabament de la cobla. Les parteixen entre ells dos un que la mou (la comença) i que canta els dos primers versos, repetint el segon; i un altre que li donarà remat (fi), completant la quinteta amb els tres versos següents, també pot ser cantada per només un cantador o cantadora, encara

Jose Manuel Mon i Mari Creu Marí cantant albaes i versant Pepe Ribera en la Cloenda de la escola municipal al Parc Ribalta de Castelló.

que no és l'habitual, aquesta és una tradició musical antiga estesa popularment des de la Plana de Castelló passant per l'horta de Gandia fins a la Marina

Història i Tradició del Cant d'estil

El cant d'estil va sorgir als segles XVIII i XIX (per la qual cosa hi ha coneixement) però sobretot en els tradicionals cantaes o guitarraes en el segle XIX utilitzant

els seus diferents estils de cant per rondar a les fadrines, cantades en les festes de quintos o en les variades festes de carrer o de la població, alhora també en els balls populars de l'època i que es va popularitzar al darrer terç del segle XIX com una forma més dins del folklore musical autòcton de manera més o menys espontània amb gran acceptació de la gent.

Cants usats i difosos al llarg de les terres valencianes, que van principalment des de la Plana de Castelló fins a la Marina, trobant la major popularitat i afició en l'Horta Sud de València amb aportació de grans cantadors, versadors i músics-rondallers d'aquest gènere musical, sent aquesta la comarca on continua havent-hi una gran afició a aquesta forma de cant tradicional i aportant cada vegada més un major grau de sofisticació, que es va adaptant-se alhora a una societat que ha anat passant del món rural a l'urbà introduint-dins de les grans ciutats aquesta tradicional cultura musical d'expressivitat vocal.

Area de difusió del Cant d'Estil

Motius per fer una cantà de Cant d'Estil:

A manera de serenata musical itinerant, en llocs previstos pels organitzadors de la festa o cantada, que amb les ressenyes donades al versador per l'encarregat de l'itinerari a seguir i dels llocs on cal fer una cantada denominat "el llistero" i que a més ha de saber transmetre a l'versador els trets de la persona o motiu de la dedicació de la cantà. Encara és costum, però que a poc a poc es va perdent, que a cada lloc que es canta i que a més formant part de eixe ambient festiu creat, es prepare una convidà amb beguda i menjar per als músics, cantaors i acompanyants....

Cantà de Eliseu Artola de l'escola de Castelló a la trobada El Puig

Mostres locals del cant d'estil la majoria de vegades per donar a conèixer el treball dels alumnes de l'Associació o l'escola local o comarcal de cant d'estil i fer-lo servir com a promoció a la localitat.

Trobades organitzades normalment per les associacions de Cant d'Estil en una població per poder reunir diferents escoles o agrupacions d'altres comarques o províncies on es donen a conèixer els nous valors o ser un bon motiu per poder escoltar les cantaores o cantaors consagrats de les diverses localitats.

Recital d'exhibició pública en escenari d'una cantant o cantant a manera individual per motiu de presentació del seu treball normalment per l'enregistrament d'algun disc o actuació amb motiu de presentació de algun acte públic, homenatge o festa privada

Espectacle de cant d'estil en un escenari ben sigui en una plaça o en un local tancat com pot ser un teatre per a major lluïment dels participants, normalment aquests espais d'actuació estan equipats amb equips de so que d'una banda ajuden en la audició, però d'altra desnaturalitzen el que hauria de ser el cant a l'aire, també moltes vegades aquests espectacles són compartits amb grups de danses o altres musiques

Pepe Ribera i músics en la Mostra del Cant al Menador de Castelló

Encara que qualsevol motiu sempre és bo per gaudir d'Cant d'Estil.

Instruments d'acompanyament de la música tradicional

Alguns dels Instruments de la música tradicional i popular son els utilitzats d'acompanyament del Cant d'Estil i Albaes.

El Cant d' Estil: va acompanyat per la **rondalla de corda**, conjunt instrumental format principalment per guitarres, guitarrons, llaüts i bandúrries, a aquesta rondalla s'hi incorporen **els instruments de vent** com son, el clarinet, la trompeta i el trombó, també alguns **instruments de percussió** que poden variar segons el repertori i tradició del lloc, pandereta, postisses, morter i altres instruments de percussió.

Trini Carballo, canta Cant d'estil a El Puig amb el versador Josemi Sánchez i un acompanyament de bons musics-cantadors

En les albaes: Són dos els instruments inseparables i essencials d'acompanyament per aquest cant **La dolçaina i el tabal.**

Mari Creu Marin i Pepe Ribera cantant albaes amb Pepe Oria (dolçaina) i Eliseu Artola (tabal) en la Mostra de Cant d'Estil (2019) a la Casa de Cultura a Castelló

El guitarró

Es un instrument de corda amb forma de guitarra, però de dimensions menors que aquesta, fonamental per a l'acompanyament musical del-Cant d'estil

Imatge de Vicent Carrasco

Es distingeixen dos tipus de guitarró denominats mascle i femella, en referència a l'extensió dels seus respectius pals: en el mascle la seva longitud abasta 16-17 trasts, mentre que a la femella presenta 9 trasts. Formava part d'una sèrie de guitarres petites

que van ser molt populars en el Barroc, al guitarró com instrument musical (utilitzat sobre tot pel poble pla) se li titllada de plebeu i el seu ús es restringia a l'acompanyament rítmic-harmònic del cant popular.

El guitarró és l'únic instrument que posseeix una dimensió melòdica pròpia, que es realitza a manera de cant dins del cant d'estil mitjançant floritures i girs melismàtics improvisats, denominats popularment com "cant fi" El rasqueu de el guitarró té personalitat pròpia dins de la rondalla. L'intèrpret realitza un veloç moviment ininterromput en el rasqueu de les seves cordes, ascendent de el polze de la mà dreta i descendent de la resta de dits coordinats amb moviments de ràpida alternança que només s'interromp, per indicar un imminent canvi harmònic..

Entre els nombrosos bons guitarroners, cal citar a l'Agüelo Poca Sal ,Tio Pepico, Tio Manolo , Tio Jordi, Tio Cebero, , Tio Julio, Manolo el Sardino, Seguí i el Bomber.

Entre els més recents destaquen José Lorente, Quique Andrés, Tèrio, Miguel Pla "el Pollastret", Segarreta, Toval, Rentero, però sobre tot cal destacar actualment a Vicent Carrasco.

Imatge del guitarroner tocant el guitarró

Instruments tradicionals de percussió

El **tabal** es un instrument musical de forma cilíndrica, imprescindible per a l'acompanyament de les albaades, que emet un so perfectament reconegut i va sempre en aquest cant acompanyat per la dolçaina.

La **Canya badà** o **canyisset** aquest es un instrument totalment desconegut en altres llocs del País.

Les **Castanyoles** (“**Postisses**”) instrument de percussió de fusta que és reconegut com un dels més primitius. Amb tots ells, s'amenitzen les festes populars i que formen part important d'acompanyament

musical al nostre folklore, sobretot en els grups de dansa, però actualment no se solen usar per acompanyar al cant d'estil.

La **Pandereta** s'utilitza des de fa segles per acompanyar cançons i danses tradicionals és un instrument que per determinar el seu origen caldria remuntar-se a antigues civilitzacions.

Es tracta d'un bastidor circular de fusta amb sonalls de metall, i cobert per un dels costats amb pell d'animal (actualment sintètica).

Podem trobar utilitzant-se com percussió: “**panderos**”, “**la pandorga**” (Simbomba), **el triangle** (ferrets), “**l'espardenya**”, també estris de cuina com “**un morter**” (l'almirés), “**un cànter**”, “**la post de llavar**”, “**la botella de anís**”, “**un garbell amb cigrons**”, inclús “**una paella** ” (tocà amb cullera de fusta o “didals”).

La Dolçaina

La Dolçaina o “Xirimita” es un instrument de vent, tradicional en la cultura valenciana sobretot a partir de la època musulmana, sent de mida més curta (30 i 40 cm.) que les populars “dolçaines o chirimias” usades en altres zones.

Amb el cos de fusta d'una sola peça troncocònic, per a la seva construcció s'utilitzen diferents tipus de fusta (tropical o d'arbres fruiters de la zona) sense importar la duresa, però que tinguin bona sonoritat, la seva mida més normal és de 30'5 cm de llarg i el so es produeix per la vibració d'una doble llengüeta de canya vegetal.

Té vuit forats melòdics i dos d'afinació a la zona de la campana, que directament es tanquen amb els dits (sense claus annexes), a les nostres comarques estan afinades en SOL, d'ús més reduït les afinades en FA, i en MI bemoll per tocar en les bandes.

imatge de Pep Oria

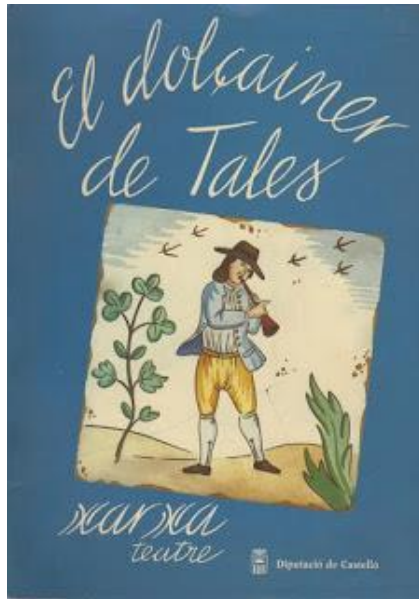
La peça metàl·lica (fabrica normalment de llautó) que uneix canya i cos i que canalitza l'aire s'anomena **el Tudell** i és el que transmet les vibracions originades per la canya

Aquest es un instrument d'un so de gran potència, penetrant i timbrat, una gran personalitat tímbrica amb capacitat per imposar-se sobre els altres instruments d'acompanyament en el cant d'estil. Tot i que la dolçaina és posseïdora d'una gran riquesa en harmònics també és veritat que té limitacions en la producció de cromatismes

imatge de Dolçainer i xiquet tabaletter

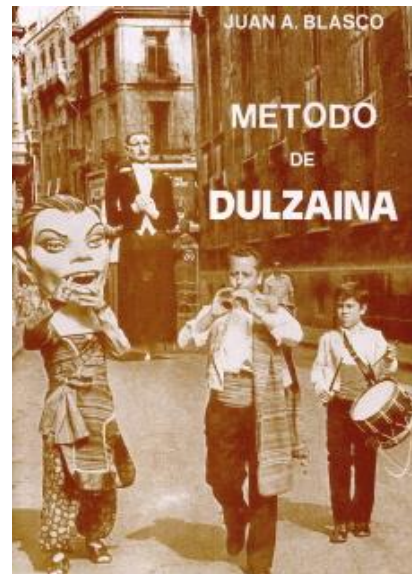
Les dolçaines tradicionalment se elaboraven afinades en diferents tons, cosa que feia difícil tocar en parella o colla, gracies a la llavor del mestre **Joan Blasco** unificant l'afinació de aquest instrument en Sol, va ajudar a facilitar el seu ús en grups musicals i també va contribuir a produir i distribuir aquet instrument, sobretot des del taller de Vivó (Segorbe). Actualment es fabriquen dolçaines de diversos tipus, diferents mides i materials, destacant, també el fet com a curiositat que em va explicar un veí ja prou major del Grau de Castelló que *“va haver una època que ens construïen dolçaines a la localitat, d'elaboració artesanal, però per desgràcia que, ja fa anys que no existeix”*.

La més famosa i recordada saga familiar de dolçainers a les nostres comarques van ser **Els dolçainers de Tales**, que van crear a primeries del s. XX la primera escola de dolçaina i que inclús feien concerts, aquesta població va arribar a comptar amb dotze dolçainers, participant i fent musica per terres aragoneses, manxegues i valencianes, que segons contava **Ricard Blasco i Laguna** (escriptor i cineasta valencià), en el any 1959: *“En el seu repertori incloïen melodies d’obres simfòniques, fragments d’òpera i cançons en boga acompanyant-se amb una flauta per donar més extensió i dolçor a les seues fermates”*.

Altre destacat mestre dolçainer va ser **Joan Blasco i Ribera**, Nascut a Torres Torres en 1928, que ens va deixar al març del 2016, que va ser mestre de Dolçaina a Algemesí, i al Conservatori Municipal de València, considerat el pare de la dolçaina curta en to de “sol” que s’adapta millor a les característiques de la música tradicional valenciana fet destacat en la recuperació de aquest l’instrument tradicional i creador de la primera metodologia, recollida en el mètode de dolçaina de 1981.

Entre els dolçainers, també cal destacar a **“Quico el Cadirer”** (finals del segle XIX i principis del segle XX a la ciutat de Castelló), el dolçainer **José María Illescas**, que amb la companyia del tabaquer **Vicent Bacas, “Xamberga”**, del Grao de Castelló (van destacar per la seva popularitat en uns anys que eren els únics tocant per la ciutat a finals dels anys 60 del S-XX), **Marcial de Xiva, Josemi Sánchez, Xavier Richart, Pascual Juan Rochera,** , **Pep Oria d’Almazora i Pasqualet de Vila-real “Grenya”**, mort a l’abril de l’any 2020 com un músic que es va atrevir a portar la dolçaina fins a límits insospitats fusionant i endinsant amb aquest instrument i les seves notes musicals amb altres ritmes fora de la música tradicional amb reconegut èxit.

La dolçaina és un instrument molt adequat per sonar sola o amb el tabal per fer festa al carrer, però sobre tot sent el principal instrument per al Cant de Albaes.

Els instruments de vent

Musics d'acompanyament de cant d'estil a Castelló

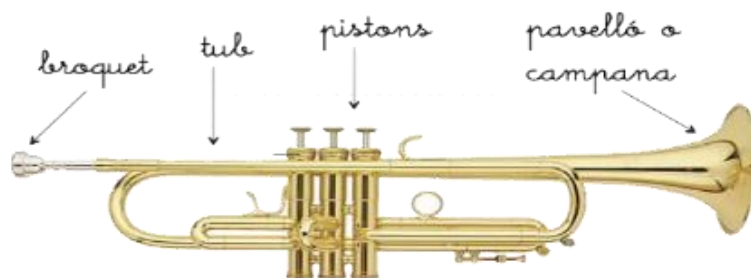
Respecte els instruments de vent que formen un trio, composició o fragment musical a tres veus de acompanyament al cant d'estil es troba **el clarinet**.

aquest és un instrument del grup de la fusta, (específicament de

boix), expressiu i versàtil, constituït per un tub llarg amb forats i simple llengüeta amb la canya que normalment és una tira fina, de fusta, que va fixat a l'obertura del broquet en la part superior, unit a la part mitjana, (el barrilet) i que acaba en la part inferior del tub amb forma acampanada. Sobre la seva història podem dir que, des del món antic es feien servir artefactes de canya que van anar a través de el temps evolucionant, fins que a finals de segle XVII, en 1690 l'alemany Johann Denner va fabricar el que podíem anomenar com el primer clarinet.

Un altre instrument que pertany a la família dels instruments musicals de vent metall es **la trompeta**. El so d'aquest instrument es produeix a partir del flux de

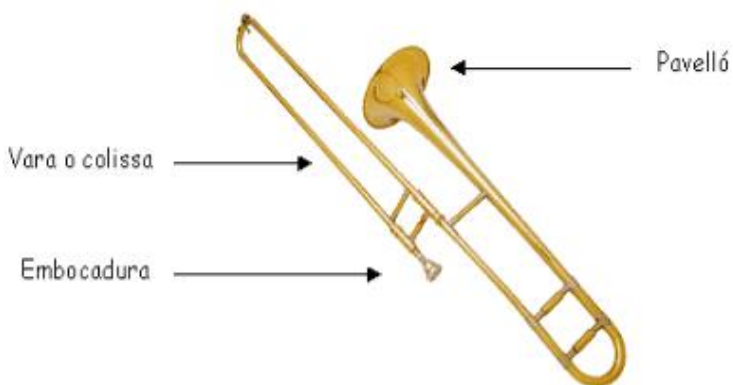
l'aire que aporta l'interpret i gràcies a la vibració dels seus llavis, en la part anomenada broquet (embocadura que té forma d'una copa petita) que a través d'un tub llarg i doblat dos

vegades, que generalment és de llautó i proveït de uns pistons per fer les diferents notes musicals amb un pavelló o campana per on surt el so, un so que

és potent i clar. Els seus orígens es poden remuntar perfectament als orígens de la humanitat, derivades de banyes d'animals, petxines de cargols de mar, fins i tot de tubs vegetals buits, que els temps i la seva fabricació en diversos metalls van portar a la corneta de l'època medieval, precursora entre altres de la trompeta actual.

Acabem aquesta petita descripció dels instruments de vent que principalment acompanyen musicalment al cant d'estil, amb **el trombó de vares** que és un instrument de vent-metall El seu so es produeix a través de la vibració dels llavis

de l'intèrpret en la part anomenada broquet i a partir del flux de l'aire que aporta dins dels tubs del seu cos bàsicament cilíndric. Les variacions de les diferents notes s'obtenen pel moviment d'un tub mòbil, denominat vara o

colissa, allargant la distància que l'aire en vibració ha de recórrer i que surt pel pavelló que té forma de campana .Els seus orígens, es remunten a l'origen en les banyes dels animals o en cargols de mar com passa en altres instruments de vent, però bàsicament a l'Edat Mitjana, sobretot a partir de segle XVI, ja es va donar peu a tota una família d'instruments de forma gairebé idèntica als trombons de vares actuals.

Grup dels músics de la Associació de Cant d'Estil de Castelló en la Mostra de 2018 a la Casa de Cultura

Els Cantadors i Cantadores

Entre les característiques peculiars per a ser cantadora o cantador del cant d'estil i que els diferencia de altres modalitats de cant tradicional, és que es fa necessari, tindre unes determinades qualitats vocals, per permetre dur a terme

Milio del Puig, cantant cant d'estil a Valencia

la seua execució, cal aprendre la tècnica requerida per poder interpretar els diferents estils, variants i improvisacions, aportant la seua forma personal d'interpretació de aquest cant, aquesta pot ser senzilla i austera denominada com "**cant pla**" (forma antiga de cantar) o amb "**cant requintat**" (adornant el

seu cant amb melismes o requints), aquestes condicions vocals fa que respecte a les veus de sopranos, baixos i barítos no siguin les més apropiades per poder interpretar aquest cant, que és exigent sobretot per als homes, perquè els obliga a cantar amb una tessitura de uns tons musicals molt alts, que excedeix el límit agut del tenor, les dones cantadores per les seues condicions de veu, encara poden pujar alguns tons més, per fer melismes més aguts. Tot això sempre requereix de un l'alt nivell d'especialització tant per als homes com per a les dones que s'afegeix en l'aprenentatge del cant d'estil.

Com diuen alguns especialistes en l'estudi del Cant "**No es tracta només de tindre molta veu, sinó de tindre capacitats per interpretar aquest cant melismàtic, fent lluïment vocal**". Això es un fet que ha dotat a alguns cantadors i cantadores veritables dimensions mítiques.

Teresa Segarra canta el vers de Jere a Castelló (foto de Carmina Ribés)

Un tret singular dels cantadors d'estil històrics es la seua definició a-temperada (a la antiga) que els fa que entonen notes que podríem definir com a semitons que no corresponen a notes de l'escala musical cromàtica ni "be-mols" ni "sostinguts" que semblen que sonen com desafinades, inclús l'anticipació dissonant de la melodia al final de algunes frases terme musical que se coneix tècnicament com "affrettando", respecte a la harmonia que acompanya la secció de corda, (la veu acaba la frase amb una nota que no pertany al acord dels instruments d'acompanyament, sinó al què toquen uns compassos després) tots aquests matisos confereixen a la interpretació una estranya tensió, però que **representen la màxima puresa del Cant d'Estil**.

Com a fet reconegut de molts d'aquests cantadors històrics, és que eren sens dubte uns intèrprets excepcionals, amb una entonació forçada portada als seus límits de potència i tessitura excepcional, cantant en tonalitats molt altes, creant una estranya coherència interna amb les seves ornamentacions, una expressivitat molt visceral, crispada, fins i tot adolorida, però amb una combinació de delicadesa i tendresa.

Segons assenyala **Carles Pitarch Alfonso** (màxim especialista en l'estudi del cant) en el seu article **Entorn de l' «Cant valencià d'estil»: Investigacions i projectes** publicat a la revista **Transcultural de musica TRANS Iberia** (1997)

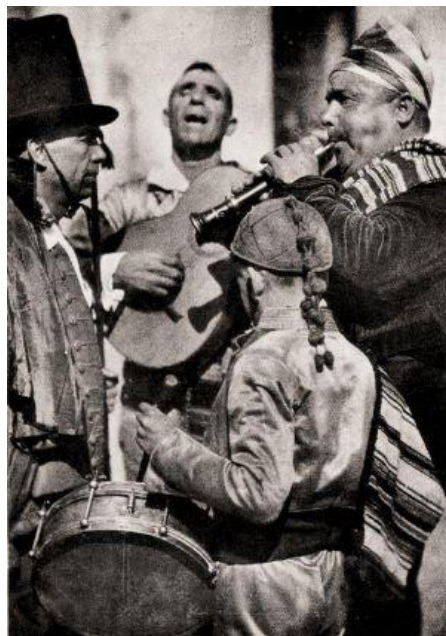

Vicente Bernabeu García, Carabobo el famosísimo cantador del folklor valenciano. En una foto de estudio.

Assenyala que: *“Dins de la tradició oral, els qui van arribar a conquerir d'aquesta generació, major fama al llarg dels últims trenta anys de segle XIX. van destacar entre d'altres cantadors "el Sabateret", encara recordat per la seva llarga trajectòria així mateix els primers cantadors que van exercir semi-professionalment els molt celebrats "Carabina" i "Meravella", cantadors d'estil als que encara era possible escoltar en la primera dècada de segle XX”.*

Entorn als començaments de segle XX, època aquesta, de les més excel·lents generacions de

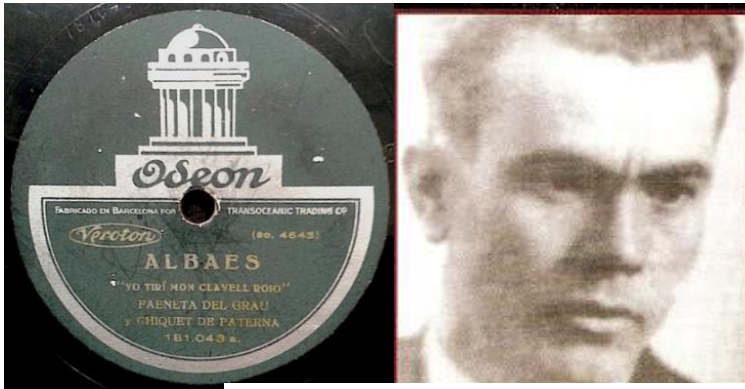
cantadors d'estil semi-professionals de tots els temps, encapçalada sens dubte pel famosíssim **"Evaristet"** Evaristo Payà Cabanes (Alcoi, 1874-València, 1951), destacant també altres notabilíssims intèrprets com ara **"el Mujero"** (Burjassot 1875-1953), **"el Cabiscol"**, **"el Moll"**, **"el Torneret"**, **"el Ceguet de Marjalenes"**, **"el Xiquet de Benaguasil"**, **"el Xiquet de Pedralba"**, **"el Civilet"**, **"Rafelet"** **"Tot-heu-saps"**, **"la Sabatereta"**, la famosa **"Xata de Godella"**, (Godella 1887-1962), sent aquests entre els més actius i famosos d'aquesta època

Imatge de Evaristo Paya cantant albaes

A partir dels anys Vint i sobretot en els anys Trenta va aparèixer una generació de joves intèrprets que freqüentment eren coneguts amb noms d'apel·latius artístics que fan ús de el substantiu "xiquet", acompanyat per una especificació toponímica, que va tenir figures com **"el Xiquet de Bétera"**(1893-1983), **"el Xiquet de Manises"**, **Vicent Peris Pastor "el Xiquet de Paterna"**, **"el Sardineta de Bétera"**(1908-1995), **"el Xiquet de Vinalesa"**, **"el Torrentí"**, **"Faeneta del Grau"**, **"la Blanqueta"**(1920-1970) i algun més....

Durant aquests anys de República i Guerra Civil Espanyola és de destacar amb una història molt trista el cantador i versador **Vicent Peris Pastor** nascut al poble de Paterna en una de les Coves del Batà. Fill de família humil treballadora, que

Vicent Peris Pastor "El xiquet de Paterna"

sent un infant li toca deixar els estudis per ajudar al seu pare en la seua faena d'obrer (professió que va aprendre i va ser el seu treball quotidià).

Cantà en públic als setze anys per primera vegada iniciant la seua trajectòria

com a cantador amb el nom del **"Coixet de Paterna"** (el mal-nom amb el qual era reconegut al seu poble) per causa d'un accident domèstic ocorregut durant la seva infància.

No va passar molt de temps, en ser reconegut el seu prestigi per tota la comarca com un bon cantador, que el va portar a adoptar i ser reconegut definitivament amb el nom artístic del **"Xiquet de Paterna"**.

Actuà al costat de cantadors consagrats, de la generació anterior i de la seva pròpia com eren **"El Mujero"**, el gran **"Evaristet"**, **"la Xata de Godella"**, **"el Xiquet de Benaguasil"**, o **"el Ceguet de Marxaletes"** entre d'altres ..., arribant a gravar alguns discos que llavors eren de pissarra per a la prestigiosa **Companyia del Gramófono Odeón**

Vicent Peris "el Xiquet de Paterna" a part de ser un extraordinari cantador, també era un magnífic versador que amb algunes de les seves versades expressava lliurement les seves conviccions com a home de ideologies d'esquerra no dissimulant la seva admiració al principi del populista i republicà Vicente Blasco Ibáñez, però sobretot en temps de la segona República simpatitzant de les Joventuts Socialistes Unificades) Unificat i militant del sindicat obrer CNT ,durant la Guerra Civil Espanyola va ser designat en el càrrec d'Alguacil encarregat de subministraments d'aigües potables en el seu poble.

Podem apreciar en una de les seves versades el reflex de la seva crítica cap a la burgesia valenciana.

*"Huí Valencia es lo millor
Que en esta terra se cria
Dejú-una el llaurador
I menga la burgesia..."*

Alhora també va deixar reflectit en els seus versades un fenomen típic i especial a la gent treballadora valenciana, el seu anticlericalisme amb la paradoxa que ens pugui semblar, alhora, un gran respecte i devoció, per les imatges sagrades de **La Mare de Déu dels Desemparats**, patrona de València i a **El Crist de la Fe** (el negret de tots els paterners) .Crist a què li cantava cada vegada que sortia en processó pel poble.

A la Verge dels Desemparats en el seu solemne coronació, va improvisar aquestes estrofes versades:

*“De brillants una corona
València t’ha regalat
Perquè eres nostra patrona
Mare dels desamparats
Que al valencians no abandona....”*

A l'acabar la Guerra Civil va ser condemnat pel nou règim militar a 12 mesos de presó, a la model de València, (la mínima pena que li podia recaure a un funcionari municipal), pena que mai va complir, perquè quan va ser traslladat de nou a Paterna i possiblement denunciat per algun conciutadà el 4 de novembre de 1939 va ser mort afusellat , deixant una jove vídua amb quatre xiquets xicotets.....

Després de la Guerra Civil Espanyola, va sortir una nova generació de cantadors d'estil semi professionals, destacat, **“el Xiquet de Mislata” Manuel Marzal Barberà** (Mislata, 1918-València, 1993) continuador de les interpretacions de **“Evaristet”**, del **“Xiquet de Pedralba”** i del **“Xiquet de Manises”**, i en què cal incloure al **“Pepet” “Xiquet de Mislata”**, **“El Pollastre”**, **“El Torrentí”**, **“El Tremendo”**, **“El Requeni”**, **“La Xiqueta del Túria”**, **“Conxeta La Del Mercat”(1940-1990)**, **“La Serrana”** i altres.....

imatge Pepe Marzal "El xiquet de Mislata"

Després d'aquest notable grup d'intèrprets, s'ha configurat al llarg dels anys Seixanta-primers Setanta ens trobem amb una altra generació de cantadors,

imatge. Pilar Garcia "Pilareta"

encapçalada per José Estellés **“El Xiquet del Carne”**,(València 1937-2016), **Fernando Gómez Correcher “ El Xiquet del Puig”**, (Cofrents 1938), **Victòria Sousa Genovés, “Victorieta”**, (València 1942), **Àgel Pla “El Pollastret”** (Benimàmet 1943), **Vicente Izquierdo Fuster “El Naiet de Bétera”**, (Bétera 1949),

Josep Bahilo Paulino “Bahilo”, (Sagunt 1940), **Marina Fenollera Gómez “Marineta”**, (València 1937), **Rosa Vicenta Raga Ortíz, “Roseta la Rellongera”**, (València 1946), **“Anatoli Tormos”**, (Benimodo 1924), **“La Serrana”**, **Enrique Pastor “Pastoret”**, (València 1941), **Pilar Garcia Comeche, “Pilareta”**, (València 1930), **José Maria Flores “Flores”**, (El Puig 1940), **Maria Jesús Enguix “Mari d'Aldaia”**, (València 1945), **Manuel Sáez, “El Xiquet del Túria”**, (València 1944) **“Carme la de Castellar”**, **José Marqués “El Manquet d’Alfara”**,(Alfara del Patriarca 1938) **“Pepita de Russafa”**, **“Fermín Pardo”** i altres més, en gran part gràcies a l'ensenyament del 'cant valencià sobretot a l'obstinació demostrat per mestres cantadors com **Manuel Marzal “El Xiquet de Mislata”** (Mislata 1919).

Homenatge a Victoria Sousa Genovés "Victorieta"

Durant aquestes últimes dècades han sorgit nous grans cantadors com **Josepa Blasco “Josepa”** (Real de Montroi 1951), **Maria Jose Ruiz “Marisé”**, (València 1954), **“Miguel Monteagudo”**, **Maria José Pons Viu “La Xiqueta de Pinedo”**, (Benimàmet 1950), **Lluís Camps**, (Burjassot 1959), **Maria Victòria Boix “Viqui de Quart”**, (València 1967), **Esperanza Ballesteros “Esperanza d’Aldaia”**, (València 1967), **Anna Maria Crespo “ La Romereta”**, (Burjassot 1964), **“Jacint Hernández”**, **Emilio Luis Porta “Milio del Puig”**, **Maria José Mengod “Pepita de Russafa”**, (València 1949), **Teresa Segarra Belda “Teresa de Paterna”**, (Tutlimgem 1964-Alemania) però des de xiqueta que resideix a Paterna, (cantaora dominant de les diferents formes d'interpretar i mestra d'escoles de cant d'estil), **“Josep A. Aparicio Olmedo «Apa»”**, (Godella 1960), (cantador amb una potència i tessitura excepcional, distingit pel seu afany en superar el moment actual del cant i d'obrir-lo a públics més amplis assajant-ne algunes innovacions) i altres nous cantadors que van sorgint cada any.

Jose A. Aparicio "APA" cantant en El Puig

Els versadors

Cal reconèixer que la faena del versador es de gran rellevància i dificultat, perquè per la seva dedicació, no solament ha de dominar l'art de versar, (composició,

Josemi Sanchez versant a cau d'orella a Marta Paradis a El Puig

mesura i rima requerida) si no també, conèixer bé la tècnica i l'enginy que requereix adaptar els seus versos amb l'accentuació mètrica per poder ser cantats, improvisant noves estrofes i sempre reconeixent quan és el millor espai de temps per transmetre-les a cau d'orella

al cantador o cantadora mentre va interpretant la seva versada, que alhora normalment ha de tenir en compte en les seves lletres de tractar temes posant-li gràcia, propers al públic utilitzant molts dels versadors llenguatge d'ús a la comarca de la cantada, amb el motiu o les particularitats d'eixe lloc o qualitats i defectes si es tracta de una persona a la qual va destinada la cantà.

Aquesta interconnexió o dicotomia entre versador – cantador, afegeix dificultat i virtuosisme al nostre cant, fent que aquest sigui tan diferenciat.

Encara que no és habitual resulta fins i tot divertit quan en una cantada a un versador li contesta un altre versador fent entre ells, com si fos un repte de versades plenes d'enginy, que van creant un cant dialogat, aquesta és una rara costum practicada en alguna comarca valenciana i reconeguda com la versà

Ximo Segarra escolta el vers de Jere per cantar-lo, (foto de Carmina Ribés)

Cal distingir a Manuel Ortí Julio "**El tío Nelet**" (Alqueria de Corredor de Sant Isidre, València, 1900-1975) figura històrica de el Cant d'Estil «versaor», que va proveir amb molt d'enginy, de cobles i quintets als grans «cantaors» de seva època, coincidint amb la consolidació del «cant requintat».

Versadors mes recents **Salvador López “Voro de Paterna”, Francesc Nicasio Gil “Paco de Faura”, Enric Girones, Paco Ortí, Manuel Marzal, Vicent Ribelles “Vicent de Rosa”, Josemi Sánchez, Trini Carballo, Mariàngels Marqueño,.....** i moltes de les cantadores i cantadors tant antics com actuals amb facilitat per versar ...

Guillem Sanchis en el Seu article escrit en la secció de cultura per la **revista nonada.es**, el 28/10/ 2015 fent referència a l'versador però mes en concret de **Josemi Sánchez** (personatge entrevistat) feia la següent definició: *“Quan es arriba a un poblè, a una Falla, a una festa. Observa, composa, murmura a l'orella i immediatament escolta la seua obra interpretada per les veus privilegiades dels cantadors i cantadores d'albaes i cant valencià. És qüestió de segons i s'ha de tindre el cap clar i conèixer la tècnica”*.

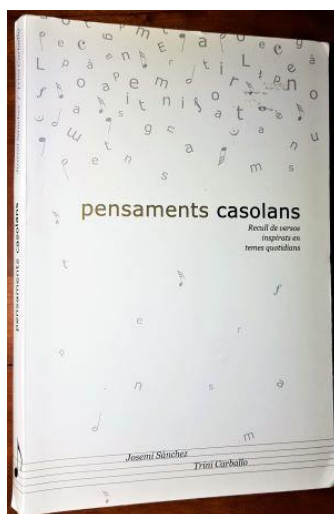
Josemi Sánchez és un dolçainer convertit a **versador destacat** dins del cant d'estil autor del llibre **'Pensaments casolans'**. que, és un mètode de versar. i amb uns versos de gran utilitat dins del món del cant d'estil, per assajar o cantar quan no hi ha versador narra el següent en la entrevista que li va fer.

Josemi Sánchez (dolçainer i versador)

Guillem Sanchis

“Fent referència a continguts de les versades reivindicatives, per acostar-les a la crítica social, als problemes socials, la corrupció, la crisi, la pobresa, la manca d'oportunitats per als joves o també al vers sobre coses quotidianes i simples Però ha de rimar, els parells amb els parells, i els senars amb els senars. Dos i quatre, i u, tres i cinc. I en consonant, que és la tradició valenciana”: “Éixe és el patró, les pots pensar abans, però es fan en el moment. Per això les albaes són contundents, com sentències”..... «Has de nadar i guardar la roba, administrar el medicament i l'excipient de forma que quede un vers redó, contundent, tancat en sí mateix».

“Veig la vida en cinc versos”, que rimen parells amb parells, i senars amb senars. Set síl·labes. Tal volta per això, quan se li lleva el límit del cant, les paraules no deixen d'eixir per la seua boca, crítiques, àcides, clares i amb el fonament de més de 30 anys lluitant per la cultura tradicional valenciana”

A la pregunta del l'entrevistador: **com es fa un vers?** contesta:

« Fer un vers és un repte. Tu tens una situació, una idea general, i diferents opcions. Contar-la tal qual, valorar-la, opinar-la, o el que siga, buscar-li la part crítica, o humorística, o reivindicativa. Com a poc, l'has de contar com te l'han contat».

«Ara el cant d'estil té un component protocol·lari. Tu vas a cantar-li al Crist de la Salut, o a la Mare de Déu de Vallivana, i has d'entrar un poc en sintonia amb la situació i el públic que tens. En eixos casos, el versaor fa parlar al cantaor del sentiment d'aquella gent. Passat eixe moment, som com els polítics, tenim el micròfon en la mà, i podem versar de moltes coses».

La versadora **Mariàngels Marqueño Rozalén** es autora de **PARINT VERSOS** on recull versos per a ser cantats en el cant valencià amb una visió de completa actualitat que com ella mateix defineix en el seu llibre : “ *Versar és parir paraules que venen del cantar de l'avia, del contar de la mare, de la memòria col·lectiva feta vers*”.

Afegint que com un dels variats propòsits de **PARINT VERSOS** sigui: “*Ser paraula de dona per a ser cantada per homes i dones*”.

I com un entre altres dels seus motius d'inspiració defineix: “*La vida és i serà la meua principal font de inspiració. Temes com la llibertat, l'alegria, les maleïdes tisores, els ovaris, la criança, la violència masclista, l'amor romàntic...han donat fruit en versos de vegades gens políticament correctes i sempre amb un esperit prou femení i feminista*”.

El Catedràtic de Llengua i literatura valenciana. **Josep Izquierdo**, afegia “*Mariàngels defineix a través dels seus versos una nova classe popular : mestissa fins i tot a nivell lingüístic, descarada en la millor i autèntica tradició valenciana, empoderada contra els elits extractives que han arrasat el nostre país tan petit, i on les dones (i no podia ser d'altra manera) no són un ornament sinó les activistes que mantenen i renoven la vida i el cant*”.

El vers

Del vers dins de la poesia oral improvisada, resulta molt important reconèixer la dificultat creadora del versador, que amb el seu pensament ràpid i fugaç pot

concretar en un curt espai de temps, les quatre o cinc versos de les estrofes que conformen les versades valencianes.

Les temàtiques que aborden aquests versos improvisats per poder ser cantats en el mateix moment, són molt àmplies: des de temes d'actualitat, socials, reivindicatius, ecològics, econòmics o polítics, l'amor o el desamor, l'amistat, la frivolitat, la sàtira, els esdevenirs quotidians de la vida o les exaltacions religioses. Qualsevol tema relacionat amb el moment o motiu pot ser versat, només posarà els seus límits l'autocensura pròpia del versador.

Versá de filla a la seva mare Mari Creu

Els versos en l'actualitat han evolucionat a el mateix temps que ho ha estat fent el mateix cant. Les estrofes que s'utilitzen normalment en el cant d'estil, actualment són les anomenades cançons d'a cinc. (antigament s'utilitzaven les estrofes de quatre versos heptasíl·labs) .Es tracta d'estrofes de cinc versos heptasíl·labs rimant de la següent manera:

7a *Si el cant tens per afició.*
7b *molt hauràs de treballar.*
7a *posar gran concentració.*
7b *per aprendre a controlar.*
7a *la veu i respiració.*

Pensaments casolans
Josemi Sánchez i Trini Carballo

Cal assenyalar que els versadors actuals solen cercar la rima consonant que resulta més complexa que la rima assonant, és convenient que almenys els versos tercer i cinqué rimen en consonant, ja que en molts dels estils se sol repetir el quart vers, per tant, la distància que hi ha entre el tercer vers i el cinqué és més gran i la rima podria perdre sonoritat resultant massa afeblida, altra singularitat es la tendència a alternar versos acabats en mots aguts (denominats masculins) amb aquell acabats amb mots plans (femenins) o també versades on tota l'estrofa està composta exclusivament per versos masculins o femenins.

*Jo no tinc major mania
Que la lliure expressió,
Encara que algú diria
Que aquest excés de passió
Demostra alguna avaria*

Escoltant el vers de Mariàngels per cantar-lo

Parint Versos
Mariàngels Marqueño Rozalén

Els versos sostenen uns patrons rítmics, marcats pels accents o síl·labes tòniques de les paraules conformades pel vers, accentuant normalment la tercera síl·laba, encara que sempre existeixen excepcions a aquesta norma, no

obstant podem encontrar en alguns versos per necessitat d'arrodonir la rima o fer-les mes fàcils per a ser cantades, paraules que no pertanyen al nostre patrimoni lèxic mes pur, encara que són utilitzades freqüentment en la parla quotidiana o formant part de la singularitat en algun lloc

de les nostres comarques, sobretot en les de parla castellana .

Cada versada ha de ser pròpia per al lloc i l'ocasió per poder expressar amb claredat en els seus cinc versos el motiu, història o crítica en un valencià popular correcte, que respecte el màxim possible les nostres normes lingüístiques evitant els vulgarismes.

El llister

El llister o Llistero és un altre component dins de una cantà de cant d'estil, que conformen: els cantadors, la rondalla, el tabal i la dolçaina, i darrere del versador està **el llister**, aquest és l'únic que no es contracta, que és del poble. Este serà l'encarregat de l'itinerari d'on s'ha de cantar, suggereix a l'versador, les temàtiques, característiques i particularitats que cal tractar i del motiu o persona a la qual va destinada la cantà, informació que normalment porta anotada en una llista de paper (d'aquí li ve el nom) i que li ha passat prèviament el llister al versador o que li donarà eixa informació mentre estaran actuant.

Imatge d'actuació de cant d'estil a l'escenari

L'entrada del «cant d'estil» en el conservatorio

La noticia difundida por el periodico **Levante EL MERCANTIL VALENCIANO**

Difundida el 16/11/2013: “*La Comisión General de Educación que vertebra la cooperación entre el Ministerio de Educación y las autonomías aprobó ayer por unanimidad la tramitación del Real Decreto que da vía libre a que el «cant d'estil valencià» se enseñe en los conservatorios profesionales de música de la Comunitat Valenciana*”.

Ple del Consell

Educación incluirá el Cant Valencià como una nueva especialidad en los Conservatorios de Música

- Se pretende impulsar, dignificar y fomentar la conservación del *cant d'estil*, de *les albaes* y de todas la músicas valencianas
- Esta iniciativa da respuesta a una demanda histórica que reivindica el reconocimiento de la tradicional oral valenciana

La [Conselleria de Educación, Formación y Empleo](#) incorporará la asignatura de **Cant Valencià** en los **Conservatorios Profesionales de Música** de la [Comunitat Valenciana](#) para que se imparta como una especialidad educativa

El objetivo de esta actuación es fomentar la conservación, a través del estudio, la investigación, la promoción y la difusión, del **cant d'estil**, **albaes** y de todas las músicas valencianas de tradición oral, así como sus valores antropológicos, históricos, sociales y artísticos.

Esta iniciativa, consensuada con la **Associació d' Estudis del Cant Valencià**, da respuesta a una demanda histórica que reivindica el reconocimiento oficial de la tradición oral-aural más representativa de la música popular valenciana y que, en estos momentos, se encuentra en una situación de desprotección y deterioro.

La medida cuenta con el apoyo de diferentes organismos valencianos como la Real Sociedad Económica de Amigos del País Valencià, la Acadèmia de la Música Valenciana, la Acadèmia de Cultura Valenciana, el Consell Valencià de Cultura, la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia y la Academia Valenciana de la Llengua.

Valoracions i opinions pel ensenyament del cant d'estil als conservatoris professionals de música

L'any 2013 La Comissió General d'Educació òrgan de cooperació entre el Ministeri d'Educació i les autonomies va aprovar la tramitació de el Reial Decret perquè el cant d'estil valencià es pogués ensenyar als conservatoris professionals de música de la Comunitat Valenciana i en **el any 2014 El Consell de Ministres aprova el Reial Decret de creació de l'especialitat de Cant d'estil als conservatoris professionals de música.**

Evidentment fins a l'aprovació de el Reial Decret perquè el cant d'estil i les albaes, fossin incloses com una nova especialitat reglada en els conservatoris professionals de música de la Comunitat Valenciana, cal reconèixer la tasca que des de bastant temps enrere, d'entitats i persones relacionades amb la nostra cultura, que de manera individual o col·lectiu van donar suport en tot moment a la petició, perquè el cant d'estil fos valorat, posant els mitjans per al seu ensenyament i reconeixement a el mes alt nivell dins del que representa la nostra música i el cant en la cultura.

Fins ara, segueixen existint escoles no reglades on s'ensenyava el cant d'estil i les albaes, normalment per mestres cantadors o cantadores experimentats. El impulsar la professionalització dels cantadors, mitjançant les normes reglades aplicades en un conservatori també és causa de preocupació en molta gent dins del cant d'estil, perquè pot portar a desvirtuar la forma tradicional de cantar que sempre ha estat caracteritzada per la seva expressivitat vocal virtuosista d'aspecte lliure, melismàtic i personal de cada intèrpret.

Vicent Torrent (músic, fundador d'Al Tall) .

Vicent Torrent, representa tota una institució dins de la música de la nostra terra. En una entrevista del **diarilaveu de València** (4-febrer 2017), el periodista **Sixto Ferrero** li preguntava el següent: "Creu que el cant d'estil ha d'estar dins dels conservatoris?".

Vicent Torrent: *"Hi ha opinions diferents i les dos tenen les seues raons. Hi ha qui diu que la dolçaina i el cant tradicional en general deurien estar al Conservatori Superior. A mi em sembla que està bé per dignificar i donar-li un estatus a la música tradicional digne."*

Vicent Torrent

"Perquè amb la música tradicional passa igual que amb la llengua, és un llenguatge desprestigiats i cal donar-li eixe estatus. En canvi, els qui

pensen que al conservatori no fa res, sinó que s'ha de crear un centre de cultura tradicional, tenen molta raó també, perquè no sols s'ha d'aprendre a posar els dits sobre la dolçaina, sinó que cal aprendre molta cultura tradicional i musical i això suposa un xicotet currículum distint”.

Qui estudia dolçaina, ha d'estudiar cultura tradicional, música tradicional en general, història de la música general i això difícilment en un conservatori ho tindrà. Per això crec que caldria fer un punt mig entre les dos opcions”.

Josep Aparicio 'Apa' que és un fenomen de la música valenciana (cantant des de fa més de 40 anys) en una entrevista realitzada per **Raquel Andrés Durà** el 2016. per al diari **LAVANGUARDIA**, quan la periodista li va preguntar sobre la 'academització' del cant d'estil i la seva entrada al conservatori el 2014 explicava el següent:

“El cant d'estil es un canto de transmisión oral, de pueblo. ¿Por qué no ponen también en el conservatorio el cant de batre, que nació en la Huerta? Es lo mismo.

Josep Aparicio "APA"

Estoy en contra porque es un canto de la Huerta, popular, tradicional. La música tradicional nunca se puede reglar, que es lo que quieren”.

“El cant d'estil no se puede escribir. Yo te puedo hacer 40 cants d'estil, pero no van a ser siempre iguales. Por otro lado, estos cantos tienen una afinación de tres cuartos, un cuarto, o medio cuarto de tono; en el conservatorio quieren afinarlo todo. Pero la desafinación modal es lo que da la riqueza al cant d'estil”.

“El cant d'estil és un cant que no saps quan entres ni quan acabes. Quan et diguin que et ho escriguin en música, ja no serà cant d'estil”.

Josep Aparicio 'APA' Cantor

Teresa Segarra

Teresa Segarra

Teresa Segarra es una reconeguda cantadora i mestra de Cant d'Estil nascuda a Tutlimgem-(Alemanya) però des de xiqueta que resideix a Paterna, (Valencia) i que podem gaudir escoltant-la cantar en directe o en les diverses gravacions en que ha participat, tant de cant tradicional, com de cant d'estil, per altra banda, es tota una satisfacció tindre-la de mestra en la Escola Municipal de Cant d'Estil de Castelló i de poder fer-li personalment aquesta entrevista.

Quan vas començar a cantar?.

aquesta afició al cant va nàixer de forma casual des de molt xicoteta, cantant de memòria les cançons dels discs de Zarzuela que ma mare col·leccionava del Círculo de Lectores i gràcies a la meua mestra de quan anava a l'escola que nos ensenyava mitjançant les directrius de la Secció Femenina d'aquella època els cant i balls regionals i que me va alenar a cantar perquè creia que tenia condicions”

Com va néixer la teua afició a l'cant d'estil?

“Al fet que un amic que m'escoltava quan tindria 13 anys, me va deixar un disc de dos cantadors “Pílaleta García” i “Pastoret” (morts fa uns anys), que escoltava i cantava a la meua habitació en un pick-up de la època, que va fer que me aficionaré al cant d'estil, i en 14 anys vaig sortir al escenari en la presentació de la meua falla cantant unes “albaes””.

Quina ha estat la cantadora o cantador font de la teua inspiració?.

“La primera cantaora va ser” Pílaleta García” com impulsora d'aquest cant, de qui vaig aprendre les primeres cançons d'estil, cantant a la Mare de Deu del Desamparats., Però la meua font de inspiració va ser un altra cantadora que es diu “Marineta” que es una dolçor cantant impressionant, jo quan la escoltava me quedava bocabadada, ara em ve a la memòria una actuació d'ella, sent jo joveneta al Teatre Principal en la qual vaig pensar “m'agradaria arribar a tindre eixa sensibilitat per a cantar”.

Teresa Segarra escoltant la versà de Paco de Faura

Que fa diferent al Cant d' Estil a altres formes de cantar?.

“Jo trobe una gran similitud amb el flamenc, perquè cada volta que un cantaor d'estos cants obri la boca, sempre es distint el seu cant, (encara que la melodia sembla igual al oït, segur que farà alguna cosa diferenciada a la seva Interpretació en cada alba i cada cançó d'estil). Això es lo gran del cant improvisat i dels seus cantaors.

Quin és l'estil i lloc en què et sents més a gust cantant?

"Evidentment, el escenari es molt xulo i tens la possibilitat de contar amb un equip de só, ón pots mesurar la veu. A més a més pots veure a tot el públic, però per a mí el lloc de un cantador d'estil es el carrer. De tu a tu a prop, sentín la proximitat de la gent. Respecte al estil m'agrada molt el U i Dos en punt alt, que quan el cantes pla queda molt brillat. També m'agrada molt la riberenca".

Dia del Cant d'Estil 2016

Que et produeix més satisfacció dins el Cant d'Estil?.

"La sort de poder conèixer a grans versadors, grans tocadors i grans cantadors, alguns per desgracia ja no estan entre nosaltres y que forment part de vivències i experiències pròpies. Altra cossa que m'agrada, es haver pogut estar en tants pobles i cantar-li a tanta gent per poder transmetre certa alegria a traves del meu cant..

Al aplegar a un poble, mai saps a qui vas a cantar, potser als recents casats, al iaio , a persona rellevant o al xiquet o xiqueta

la veritat és que mirant les cares de la gent , mentre els cantes veus els sentiments que transmet el teu cant i això no se pot explicar amb paraules"

Trobes actualment suficients versadors?

"No, no hi ha suficients versadors! En algunes cantades molts cantadors interpreten les seves pròpies versades, o els encomana i els du escrits. No vaig a dir que el trobe malament, però clar no es lo seu, perquè perd, eixa cosa especial que te l'improvisació del moment.

A banda versadors que versen en la mètrica que toque, en assonats, consonants, en quintí lla i a més a més en un valencià ric en vocabularí, realment hi ha ben pocs. No obstant em trec el barret davant eixa gent que te gràcia i facilitat per el vers".

Quin tipus d'versades per cantar-prefereixes?

"El cantador canta el que li estan versant, es a dir independentment a la teva ideologia. Igual se li canta al Crist de la Fe (que es el del meu poble) o a un polític. Encara que estigüé en les teves antípodes ideològiques has de cantar amb els cinc sentits, posant sempre la màxima atenció, perquè, en el fons eres un actor.

Son de la meva preferència els temes socials, històrics, dels meus ideals., També

cantar versades a aquelles persones que admires. M'agraden molt les versades feministes com son les de "Mariàngels Marqueño". No obstant això, com a cantadora estic oberta i lo que me importa es el sentiment que veus que transmet el teu cant".

Teresa Segarra cantant versades de Mariàngels Marqueño (foto de Ximo Bueno)

Com és la teva experiència com a mestra de Cant d'Estil?

“Aquesta es una experiència molt enriquidora i edificant. En aquests aproximadament vint anys donant classes, des que m'ho van proposar en Alaquas, puc dir que dins d'aquest mon, inclòs el cant tradicional es de lo que mes m'aportà personalment. Conèixer a la gent, que faci cas dels teus consells i veure com confia en tu, perquè li ensenyas una cosa tan especial com es aquest cant, verdaderament això es un fet que m'aporta molt a la meva vida i em fa que després de donar classe a Paterna, Lliria o en Castelló me'n vagi molt a gust cap a casa.”

Assaig a L'Escola de cant d'estil de Castelló

Quines qualitats cal tenir i com cal treballar-les per aprendre a cantar?.

“La forma tradicional que s'après aquest cant, sempre a estat per transmissió oral, es a dir escoltant a un cantador o cantadora, que m'agrada. Si tinc qualitats prové a cantar, i si arribi a eixe to i sé reinterpretar la melodia, aleshores ja puc cantar.

En els últims quaranta anys no es així, sobretot des de que van començar les escoles de cant. Sincerament té moltes avantatges, perquè s'obri un ventall de possibilitats per a molta gent que volt provar a cantar, amb l'ajuda dels mestres. En la actualitat els músics transporten els tons en el cant d'estil, facilitant la llavor als cantadors i cantadores. Ara be, cal tindre un mínim de veu i entonació, (hi ha gent que te molta veu però no es afinada i no entona adequadament).

Cal exercitar la respiració, treballar les cordes vocals, vocalització, fer bondat dels consells del mestres, S'ha de escoltar cantadors i els diferent estils i cantar amb un sentiment visceral que surt de dins”.

Ets partidària que el cant d'estil es vaig estudiar al Conservatori?

“No, no soc partidària que estigi el cant d'estil als conservatoris., Si que estaria més d'acord que els músics de instruments de vent que se utilitzen en la musica tradicional dins de la seva formació, donaren i conegueren les melodies de cant d'estil i altres musiques que formen part de les nostres tradicions com son les xotes, balls de plaça etc... Això faria que eixiren més tríos instrumentals d'acompanyament al cant d'estil, que per desgracia no hi ha massa.

Respecte als cantadors rotundament no!, per una senzilla raó ,aquest es un cant de transmissió oral i aleshores crec que un conservatori no es el lloc més idoni per aquest cant . Jo estaria més d'acord amb la creació d'escoles de música tradicional, conforme es fa en altres autonomies”.

Xerrada al Fòrum de Babel a Castelló

Trajectòria i actualitat de el Cant Valencià

La popularitat i afició al Cant d'Estil ha segut diferent a cada època des dels seus

Imatge del "El Xiquet del Carme"

inicis més coneguts partint d'El Segon terç de segle XIX, amb el gran seguiment que hi va haver en el primer terç de segle XX, truncat per la guerra civil que després d'una nova recuperació es va trobar un nou tems d'esplendor en les dècades dels anys 60 i 70 del segle XX, coincidint com és natural amb una generació de mítics cantadors

com van ser: **"el Torrentí", "Marieta la del Túria", "la Serrana", "el Xiquet de Mislata"**, als quals s'hi ha de sumar veus com **"el Xiquet del Carme", "Pilareta", "Marineta", "Victorieta", "el Pollastret", "el Xiquet de Benaguasil, "Conxeta la del Mercat", "el Sardineta de Bétera", "la Blanqueta", "el Torrentí"....i altres més.**

En aquells anys als pobles de l'horta, però sobre tot als barris de Valencia havien quantitat de cantades de tota mena i motiu, així mateix nits d'albaes , així i de vegades aquestes cantades tenien una durada de diversos dies seguits.

Un costum bastant freqüent es donava a Castelló i altres llocs, que estava en trobar-se en alguna taverna cantadors o aficionats amb ganes de cantar i de fet era prou habitual que acabaren tots cantant, sobretot quan el temps no era molt afable per treballar al camp i més a més després d'un bon esmorzar amb algun got de vi de més

A Valencia havia alguns bars o tavernes on solien acudir habitualment la gent del cant d'estil ,llocs on es creava un ambient propici per fer alguna cantà improvisada i acabar moltes vegades en alguna cosa molt especial, com era escoltar un enfrontament verbal entre versadors a través dels cantadors respectius, la gent que va viure algun d'aquells moments els recorda com uns fets fabulosos i únics.

Imatge del "Torrentí" en una cantà improvisada

Després d'aquesta etapa considerada d'esplendor per al cant d'estil es va entrar en els anys que van ser el començament d'una gradual decadència fomentada per diversos motius evidents, com podrien ser el final d'un cicle de grans cantadors, també la consolidació a les nostres poblacions d'una nova societat més desarrelada amb les nostres costums, tems de canvis per la transició política.

El fet va ser que en aquells tems de canvis per la transició política fins i tot la gent d'aquest món del cant va quedar dividida, per una banda hi havia el sector diguem recolzat per entitats tradicionalistes i per un altre el sector diguem-ne progressista mes reconeguts com a nacionalistes.

Dia del Cant Valencià d'estil (2011), canta Xavier de Bétera

Al llarg del temps fins arribar a l'actualitat el cant valencià s'ha enfrontat a l'enorme transformació social, cultural i política que influeixen en les nostres manifestacions de cultura tradicional, que per desgràcia mai compta amb el suficientment suport i promoció necessari per part dels poders polítics i econòmics, que són els que més poden ajudar al cant valencià i a les pròpies escoles de cant en el repte de fomentar-lo, ensenyar-lo i difondre'l, formant a joves cantadors al cant d'estil.

Va ser molt important en el seu dia, la publicació de **l'Antologia del Cant Valencià d'Estil (1915-1996)** que ja va suposar un autèntic revulsiu dinamitzador molt favorable per la re-popularització del cant valencià, així mateix un reconeixement a les cantaores i cantaors consagrats en el tems, i amés a més fent una bona tasca de recuperació de gravacions antigues, que son de gran ajuda per transmetre els diversos estils i formes del cant amb el poder de donar-lo a conèixer i ajudant al seu aprenentatge a noves generacions.

Així mateix influent va ser que l'any 1998 s'organitzés el primer **Dia del Cant Valencià d'Estil**, que des de llavors no ha deixat de celebrar-se, quedant inclòs cada any en el programa d'actes de el 9 d'octubre.

Favorable també, l'aprovació l'any 2012 de la **inclusió del cant valencià als conservatoris**; Aplegant fins i tot a l'actualitat amb el poder transmissor que

Marta Paradis canta la versà de Jere
(foto Carmina Ribés)

tenen i exerceixen les noves tecnologies de la comunicació que aconseguen mostrar a noves generacions i que a través d'elles redescobreixen i els acosten cap al cant valencià, tot això entre altres coses més, fa créixer les escoles on s'imparteix l'ensenyament del nostre cant Valencià, però també **és fonamental**,

perquè no es perdi aquesta part del nostre patrimoni cultural que hi hagi una quantitat important d'aficionats per seguir donant suport.

Entre les cantaores i cantadors actuals de formació tradicional cal citar que la majoria neixen de les diverses escoles existents de Cant Valencià.

Alex Torres escolta el vers de Mariàngels
(foto Carmina Ribés)

Jose Manuel canta a Castelló (foto de Carmina Ribés)

Avui en dia podem encontrar dues maneres d'entendre el cant d'estil, una de formació tradicional i un altra tendent a la innovació. En els últims anys s'està visualitzant una progressiva recuperació del cant valencià que es van incloent en moltes variants musicals que es fan a les nostres terres, aportant noves innovacions i fusions amb altres musiques que encara que facin perdre certa puresa al Cant d'estil, si que es aconseguix una major acostament de públic i reconeixement social.

Carles Dénia (músic polifacètic) defensa: *“el cant d'estil, amb la seua actual irrupció ha insuflat aires nous a la ja consolidada tradició d'artistes valencians que han fet de la música tradicional la seua font d'inspiració i el seu brollador de recursos creatius”.*

Mari Creu canta la versà de Mariàngels Marqueño
(foto Carmina Ribés)

III Mostra

"Noves Veus del Cant Valencià"

Com a noves veus reconegudes en la actualitat encontrem: **Isabel Garcia**, "Isabel de Quart", **Paquí Gijón**, "Paquita la del Pedralbí", **Tatiana Prades**, **María José Fernández**, "Maria

José de Castellar", **José Fernández**, "José de Castellar", **Mª Amparo Hurtado**, **Raül Luis Chillerón** "Raül del Puig", **Empar Sanchis**. **Josep Ramon Salvi Alapont** "El Xiquet del Dengue", **Joan Civera**, "Joan de la Malva-rosa", **Antonio Vega Ayuso** "Toni de Benaguasil", **Fernando Ferrer** "El Ratllat, de Puçol", **Laura Soriano Bahilo** "Laura del Puig",

Cas especial son les cantaores i cantaors que van començar cantant cant d'estil, però la seva trajectòria professional els porta cap a fer musica que mescla la tradició amb altres estils diferents podem citar els següents:

Xavier Benedito Casanoves,"Xavier de Bétera"

jove cantaor amb una veu prodigiosa capaç de diversificar en les seves gravacions i actuacions barrejant formes antigues i modernes de cant, va néixer dins de una família de tradició al cant valencià, que canta des dels 7 anys tenint com al seu mestre el "Naiet de Bétera", aconseguint ser el primer professor de cant valencià en un conservatori de música.

Pep Gimeno "Botifarra"

cantaor de Xativa (1960) Va debutar amb catorze anys cantant albaes al seu poble, el cant de batre es l'estil amb el qual ell més s'identifica i segons a declarat alguna volta que el seu cant és més bé, el de un cantaor de Cant de Compte (cant tradicional dins dels grups de dansa) i "romancer", que cantaor de les valencianes de cant d'estil, però hi a una de les majors virtuts que encontrem en ell, que es la seva recerca de eixes cançons tradicionals oblidades, que estan en perill de desaparèixer al no haver estat mai enregistrades recorrent des de ben jove, els pobles de

les nostres comarques entrevistant a les persones majors, aportant segons les seves pròpies paraules **"una nova visió que respecta la tradició i l'essència de la música que escoltava de menut"**.

Cristian Penalba-de l'Alcúdia, va nàixer a l'Alcúdia (la Ribera Alta) l'any 1984, i als deu anys va entrar a formar part, del Grup de Dansa de l'Alcúdia. on aprengué a cantar albaes, gràcies al mestre Pep Moreno. i les classes de cant d'estil en la Universitat Popular de València, de la mà de Victoria Sousa.

Jonatan Penalba: Nascut l'any 1991 a l'Alcúdia (la Ribera Alta), jove i precoç "cantaor" (als 5 anys ja cantava albaes). De la seua veu i forma de cant (algú ha dit "canta com els vells") ha estat educat musicalment pels mestres: Pep Moreno i Victoria Sousa "Victorieta". Poc a poc Jonatan Penalba s'ha anat introduint-se en el món del folk i l'any 2018 publica el seu

primer disc que té una repercussió important i obté tres nominacions en els Premis Ovidi Monllor amb millor disc folk, i millor Intèrpret revelació.

Carles Dénia Moreno, va naixer a Gandia en 1971 com a cantaor te una llarga carrera professional alternant el cant valencià d'estil amb diferents musiques com el jazz, el flamenc, rock, fusionant música mediterrània o formant part com a cantant principal en Orquestra de Percussió Ibèrica "Coetus".

Carles Denia

Hilario Alonso, Rebeca Martin i algun altre que no son tant cantants d'estil pur, però col·laboren en espectacles i gravacions amb cantants d'estil sent una mostra de 'part

d'aquesta gent que ve a sumar-se a una nova generació de cantants tradicionals que estan ampliant i renovant el món de l'folk valencià".

Però aquest fenomen actual en la recerca d'innovacions també se sumen

"Flamencianes" Jose Aparicio "APA"

cantaors tradicionals de cant d'estil com **José Aparicio, "Apa"**, que és una de les millors veus actuals del cant al aire, amb el seu disc i espectacle innovador "**Flamencianes**" fusionant el flamenc i la música tradicional valenciana amb lletres de versadors, de poetes i cantautors populars reconeguts de la terra.

Cal dir que hi ha un sector molt crític amb les innovacions-dins del cant d'estil que diu: *"Aquestes noves musiques, d'intencionalitat artística que veuen directament de les formes i maneres del cant valencià tapen des de la "comercialitat" el cant més autèntic i tradicional".*

El Cant d'estil a la Província de Castelló

En les últimes dècades de segle XX el cant d'estil va estar a punt de desaparèixer sobretot a la ciutat de Castelló, però, a les nostres comarques, encara que oblidat per gran part de la població, autoritats i societats culturals d'aquells tems, mai va deixar de tenir la seva presència en nombrosos pobles de la nostra província, com la Serra d'en Galzeran, Benasal, la Pobla Tornesa, Borriana L'Alcora, La Vall d'Uixó La Vilavella (amb el cant de "peteneres" a la Festa de Sant Roc), més al fet continuat fins fa pocs anys de les tradicionals cantaes de quintos en Albocàsser, Almenara, Betxi, Borriol, Onda, Torralba, Suera... i tantes altres poblacions on la tradició del cant valencià ha tingut vigència fins a les darreries del segle XX on mols dels millors cantadors d'estil de les distintes generacions, junt aficionats locals han participat en *cantaes*, on algunes encara perduren en moltes d'aquestes poblacions principalment en festes, serenates i celebracions: denominades quan són cantades en la nit o de matinada com nits d'albaes.

Dia del Cant d'Estil a Vilafranca

Actualment hi ha un moviment de recuperació i es fan cantaes a diversos pobles com Alcora, Nules, Betxí, Borriol, Benicarló.

Manuel Tur González "Canyeta" o "Manuelet de Canya", Josep Mingarro "Callaet" i Soledat Roig Segarra "Soledat la Cantaora" tots naturals de la Vall d'Uxo foren reconeguts cantadors de cant d'estil de principi del segle XX, que intervingueren en moltes de les cantaes que es feien per les comarques de Castelló i Camp de Morvedre.

Actualment hi ha un moviment de recuperació i es fan cantaes a diversos pobles com Alcora, Nules, Betxí, Borriol, Benicarló.

És veritat que moltes d'aquestes cançons van perdurar en el temps a causa no només pel seu tradició, també per la devoció religiosa de el lloc com "**El Cant de L'Alba de l'Alcora**", que encara que difereix de el cant de "Albaes" tradicionals dins del cant d'estil, cal reconèixer que també constitueixen un ric element dins del folklore valencià, ja que inclús estan documentades a partir d'all segle XVII.

El Cant de Albaes de L'Alcora, barreja de jota aragonesa i Albà valenciana,

Cant d'Albaes d'Alcora

sent cantades després de la missa de Gall a la Nit de Nadal, sent dedicades a la Mare de Déu per commemorar el naixement de Jesús, són interpretades per un cantant solista al costat d'un cor de veus i acompanyades musicalment, per un grup de d'instruments de vent, rondalla de corda i percussió, el seu origen és molt antic, on podem trobar unes reminiscències romàntiques d'aquells trobadors medievals

que improvisaven cants de naturalesa amorosa.

No obstant els seus textos poètics, com el seu cant contenen la bellesa del cant popular i espontani, de mètrica complexa i rima exigent, allunyada de tecnicismes i altres refinaments que podrien desvirtuar la seva simple raó de manifestació d'un poble, que a part de cantar la seva part devota i religiosa a la Verge, després al carrer també se li canten versades de caràcter satíric a l'alcalde o personalitats rellevants del moment d'aquesta població que ha sabut transmetre aquestes "albaes" de generació en generació.

De la Vall d'Uixó ens trobem el cant característic de "**Les Vallères**", que alguns consideren que pertanyen al cant d'estil per haver-se interpretat en rondes d'aquella comarca per cantaors de cant d'estil, aquest fet crea certa controvèrsia perquè realment caldria classificar-les de manera diferenciada en un grup musical bàsicament diferent.

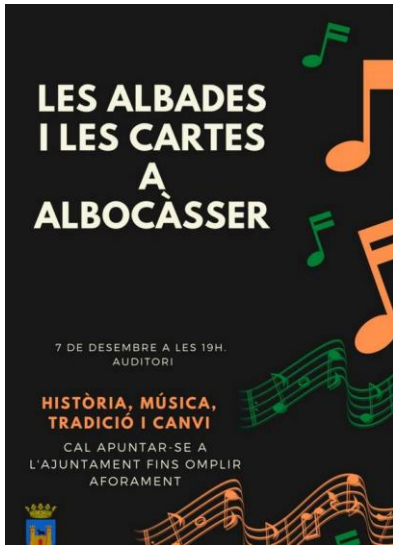

Cant de Les Vallères

El seu acompanyament i la seva estructura rítmica és mes bé de la típica jota i no la que acompanya el cant d'estil, Una altra cosa que la diferència de l'cant d'estil és que la seva forma de realitzar el cant. En "**Les Vallères**", aquest cant és mètric, mai és executat a l'aire i sempre està ajustat plenament a l'acompanyament instrumental, no com s'acostuma a cantar al cant d'estil.

"**Les Vallères**" es poden considerar més aviat com una específica varietat de jotes de ronda, que ja, antigament en festes i serenates interpretaven els cantadors d'estil a la Plana de Castelló.

Els quintos d'Albocàsser i la tradició del Cant de les Cartes i Nit de Albaes, que té el seu origen documentat l'any 1870 a l'Arxiu Parroquial.

Des d'aquell moment, els "quintos" cada nit de el 7 de desembre Sobre les 11 de la nit, es reuneixen a la Plaça de l'Església, acompanyats d'alguns músics (trompeta, tamborí, clarinet) i de nombrós públic. Quatre d'ells- un per cada pal de la baralla espanyola- situats davant de la façana de l'Església on es troba la imatge de la Mare de Déu, son els encarregats d'entonar les diferents cobles relacionant els pals de la baralla amb els misteris de la Passió del Senyor i Dolors de la Mare de Déu. Després, recorreran els carrers per cantar versant amb certa satírica davant de les cases de les autoritats i per seguir amb les tradicionals albaes del Maestrat normalment amb els seus ritmes

trencats (Aksaks) i de temàtica més aviat amatòria (on tampoc falta la ironia i critica) cantant a totes les dones fadrines del poble, fins altes hores de la matinada

Tradició era el dia següent, Festa de la Puríssima, després de la missa, els quintos passar pels carrers de la vila demanant una petita aportació per sufragar la festa. Acompanyats d'alguns membres de la banda de música, d'instruments de corda (guitarres, bandúrries i guitarrons) tocant i cantant cobles acompanyats per dames de les festes, familiars dels quintos i veïnat.

Nit de les Albaes d'Albocasser

Ronda dels Quintos d'Albocasser

A Benicarló cal ressaltar la seva disposició per organitzar La trobada **Dotze hores de la cançó improvisada al Maestrat** festival anual dels especialistes de la cançó improvisada, mostra de la poesia oral popular tradicional estesa per tot el Mediterrani amb el seu propi acompanyament musical.

Aquesta important trobada es ve celebrant des de l'any 2007 cada vegada en una ciutat diferent de Catalunya, les illes Balears o el País Valencià, formant en les seves dotze hores de durada, un gran repte especialment per als versadors tractant amb la seva espontaneïtat fer les millors rimes amb temes d'actualitat per provocar amb certa sàtira la reflexió i el somriure del públic.

Imatge de Teresa Segarra cantant i versant Paco de Faura

El Baix Ebre, el Montsià, També hi ha jotes i boleros del Maestrat, Els Ports i el Matarranya.

Aquestes trobades son molt diverses i conta sempre amb els millors cantadors, fent una mostra de la tradició musical mantinguda al llarg del segle en aquets territoris, per cantadors de cant d'estil i albaes valencians, corrandistes catalans, glosadors de Mallorca i de Menorca, cantadors de jotes que engloben les diverses comarques de les Terres de l'Ebre, la Terra Alta, la Ribera d'Ebre,

"Borriol s'emporte la palma". Aquestes paraules que va dir en el seu dia un bon cantador castellonenc conegut com **Amadeo "El Pintoret"** i van servir com a títol en la conferència que es va donar al Museu de Belles Arts de València **"La tradició del cant valencià en un poble de La Plana de Castelló"** dins del VI Cicle de Conferències de l'Associació d'Estudis del Cant Valencià.

Antonio José Navarro Muñoz etnomusicòleg Llicenciat en Història i Ciències de la Música per la Universitat de la Rioja, i en Humanitats per la UJI, Professor de música i Investigador, fent un resum en un article publicat a la **revista cultural La Botalària** de Borriol en Gener 2016 va escriure: *“No fa molts anys encara que al poble de Borriol era habitual sentir cantar valencianes. Cantadors quasi mítics com “Evaristo” i “el Muquero” o “el Ceguet de Marjalenes” ja cantaren als anys vint a Borriol. L’any 1999 va ser l’últim en què es va programar a les festes de Sant Vicent eixa nit d’albaes que resta encara en el record de molts borriolencs de certa edat No fa tants anys, però per a molts dels més joves és una tradició de la qual probablement no coneixen ni la seua existència malgrat la importància que va tindre al poble el cant valencià”.*

“Les cantaes que s’organitzaven pels quintos o també les de Sant Vicent les que més fama han donat al poble. En aquestes ocasions es buscava als millors cantadors del moment, vinguts de València i que havien de donar prestigi a l’esdeveniment”.

“A Borriol, la cantà de quintos començava el dia de Nadal per la nit i acabava el dia de Sant Esteve (segon dia de Nadal) a migdia. L’altra cantà important de Borriol era la de Sant Vicent, que és la que va perviure fins a data més recent.

“La pràctica habitual en les cantaes era sopar amb els cantadors i el versador, vinguts de València, i els músics, els de corda solien ser de la rondalla i els de vent de la banda, a la taverna de Navarro. Allí mateix es feia una prova, per a ajustar els tons d’instruments i cantadors i fer un xicotet assaig. Després, allà a la mitjanit començava la ronda pels carrers, primer a l’alcalde i resta d’autoritats,

si era per Sant Vicent també a la reina i dames, i després a totes les cases on s’haguera pagat. Els cants s’allargaven durant tota la nit, i sovint arribaven fins a les 6 de la matinada. Per Nadal després se n’anaven a descansar un parell d’hores en alguna casa o pensió i a les 9 tornaven a començar fins a les dotze, rematava l’esdeveniment a la Plaça del Pou, on els cantadors agraien la participació i l’hospitalitat rebuda amb algunes cançons al·lusives.”.

A Borriol s’interpreten valencianes amb corda i vent i no mai albaes amb dolçaina i tabal.

Així, alguns dels cantadors més importants han cantat a Borriol, entre ells “Pilareta”, “La Xiqueta del Túria”, “Els Xiquets de Mislata”, “El Pollastre” “El Pollastret”, “Bahilo”, “el Naiet”, “Apa”, “Josepa” i, sobretot, les dos figures de més importància i que visitaren Borriol en nombroses ocasions, “Victorieta” i “El Xiquet del Carme”.

El Cant d'estil a la Ciutat de Castelló

Les festes de carrer sempre han segut un fet social molt important de convivència entre els veïns dels pobles de les nostres comarques.

A la ciutat de Castelló les notícies més antigues documentades en que tenim daten del segle XVIII, amb la creença de alguns historiadors de la seua existència amb anterioritat.

Festes populars documentades al segle XVIII, on entre altres actes, ja

Imatge de Rondalla de cant d'estil

s'organitzaven **balls de plaça i serenates de musica tradicional amb cant d'albaes**, on l'acompanyament musical estava encomanat a dolçaina i tabal, on es van anar incorporant-se en el temps rondalla de instruments de corda-polsada i alguns instruments de vent, aquestes

serenates podien durar fins a l'eixida del sol.

*Les festes més rellevants de la ciutat en aquella època eren les que es celebraven, al **raval de Sant Fèlix** o "**raval del Codony**" en honor a Sant Fèlix de Cantalici, altres importants les del **raval de sant Francesc**, que celebrava com a patrona la Trinitat, mentre que "**el ravalet**" o **raval del Calvari**, en la zona pròxima a l'actual plaça de Tetuan, dedicava les festes a la Mare de Déu del Roser, per altra banda també al centre de la ciutat **carrer de Cavallers (Església de Santa Maria)** celebraven*

*feita en honor de Sant Roc de la Vila, i als carrers de la **antiga "Moreria"** (carrers D'Alloza, Guimerà i Papa Luna) festes en honor de San Nicolau de Bari. segons la publicació del Servei de*

Cantà a les festes de carrer del raval de Sant Fèlix (2019)

*de Castelló (**Les festes de carrer de Castelló El portal de la Puríssima**) de **Manuel Carceller i Josep Miquel Francès**,*

"Però no tot eren borrasques, també es feïen balls pels carrers.....Es feïen bous a la plaça i rondes a les xiques, on els qui cantaven albadès i valencianes es lluíen d'allò més....."

(Les festes de carrer al raval de sant Fèlix) Antoni Porcar Gómez (1989)

Les Festes de Carrer constituïen un fet rellevant compartit pels veïns.

Fer serenates musicals, es costum molt arrelada des de temps antics, que sovint s'acabaven rondant pels carrers i les cases de les xiques fadrines tant en les **Festes de Carrer** com en les nits dels dissabtes de maig, l'anomenada **Festa de la Rosa**, com es narra en l'obra escrita titulada:

CUADRES DE COSTUMS CASTELLONENCS, obra premia per unanimitat en els Jocs Florals de l'Rat Penat celebrats en València, el 31 d'agost de 1915 escrita per **Enrich Ribés i Sangüesa**

“En les festes dels ravals, tenen la costum de fer músiques a les xiques. Per les nits, des de les dotze a les sis del matí, els fadrins de la festa, van pegant garrotades a les portes de les cases, despertant a tots els veïns del barri y fen serenata a les fadrines..... canten albaés, la Jota valenciana, y entre altres cançons..... al dia següien peguen una ronda y cobren la pesseta o dos pesseteres, -segons la voluntat de la pagana, i fan la recaudació anant els fadrins de dos en dos, portant un mocador de cotó a quadrets verds y ratlletes grogues, agarrat de les puntes.....”

“Les que actualment fan les músiques a les xiques, se componen de cornetí, fiscorno, tromponet, clarinet, flauta i tabal..... les rondalles de guitarres y guitarrons que acompanyen als cantaors, que éren “els Torraters”, “Sória”, “els Gatetes”, “Marianet”, etc., que obsequiaben als amos de les cases y a les fadrines en cobles afusives”.

“Escenes cavalleresques, De tal poden calificarse les andances de Is fadrins de Is ravals de Sant Felix y de la Trinitat, cuant van a fer serenata a les fadrines, perque relinchant, relinchant, si s'entren els de bando contrari, les músiques acaben a bosinaés i guitarráes”

“Els atractius dels aplécs que's veuen en les festes de Sant Joan, Sant Pére, la Mare de Déu d' Agost y el dia de Sant Roc, en el Pinar de Castelló. a vora mar y més en estos dies de Juliol que la caloreta pica de fort, baix deis pins, sobre el Ilit calent de les arenes de la platja, y a la claritat de la lluna”.

Les nits de serenates eren uns dels actes més esperats per les dones, normalment en les diverses festes de la ciutat, una nit se oferia la serenata a les casades i viudes i un altra a les fadrines. Al principi l'acompanyament musical ho feien els dolçainers ,però posteriorment ja amb rondalla de corda, inclús d'instruments de vent.

Durant la celebració, de la festa de Sant Nicolau al hivern del 1912 (Sant Nicolau 6 desembre) del Carrer d'Amunt, entre Colón i plaça Clavé La crònica diu: “Va concloure de matinada, de manera extraordinària, amb cant d'albades a càrrec dels cantadors “Maravilla” i “Evaristo”, de València, i “el

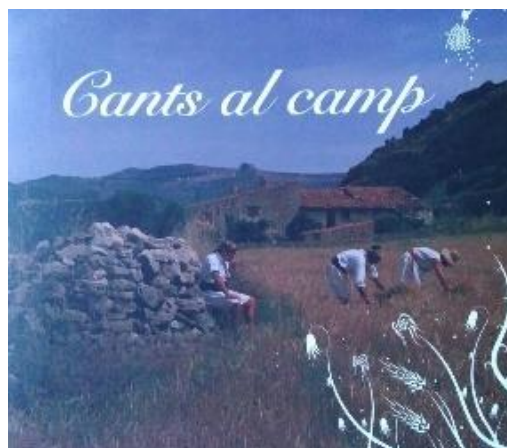
Cantà de Mar Arcolado al Parc Ribalta de Castelló

Cabíscol”, de Campanar”. A la vesprada del dia de la festa del 1922, abans de la tornà, es va celebrar una serenata musical davant el domicili del clavari ixent, Luis Medrano, que, d'altra banda,

havia fet restaurar la imatge del sant”. (Aspectes de les festes de carrer al Castelló contemporani 1800-2000). MANUEL CARCELLER SAFONT

Per altra banda era popular i habitual entre els llauradors fer cant de batre en les seves feines al camp sobretot en els arrossars del “Lluent” (actual Marjaleria), on als tems de sembrar o segar coincidien gran quantitat de jornalers.

Així mateix cal recordar a la nostra àvia l'avi, la mare o al pare, cantant cançons de bressol valencià amb eixes tonades de tradició oral que s'han anat transmetent de generació a generació.

ESCOLA MUNICIPAL DE CANT D'ESTIL DE CASTELLÓ

Actualment a Castelló comptem amb La Escola Municipal de Dolçaina Tabal i Cant d'Estil com a part de la gestió de la Federació de Colles de Castelló amb la finalitat d'ensenyar als alumnes a interpretar i gaudir de la música tradicional.

Per a l'aprenentatge i perfeccionament de Cant d'Estil l'Escola Municipal des de l'any 2016, les classes del nostre cant són impartides en una aula habilitada dins de les instal·lacions de l'antiga caserna militar Tetuan XIV sota la supervisió de la mestra i reconeguda cantadora de Paterna **Teresa Segarra**. (Amb anterioritat la docència estava a càrrec del mestre i també reconegut cantautor a Castelló **Pep Martí** fins que deixés la docència per la seva jubilació).

Imatge del mestre Pep Martí

Assaig amb la mestra Teresa Segarra en La Escola Municipal

Alumnes de La Escola Municipal de Cant d'Estil en la Cloenda del curs 2021/22

ASSOCIACIÓ DE CANT D'ESTIL DE CASTELLÓ. L'origen es remunta a l'any 2008 principalment per un xicotet grup de membres de l'associació de veïns del Primer Molí de Castelló, que en un principi van organitzar unes classes d' cant d'estil i d'albades impartides pel mestre i cantador **Pep Martí**, seguidor de una tradició heretada de uns pocs cantadors dels últims temps a la ciutat de Castelló com va ser **Amadeo "el Pintoret"**, practicant el l'aprenentatge amb les versades principalment del poeta **Vicent Pau Serra** i aportacions dels propis alumnes.

Després de la jubilació del mestre **Pep Martí**, les classes son a càrrec de la mestra i cantadora **Teresa Segarra**, emparats per l'**Escola Municipal de Dolçaina i Tabal i Cant d'Estil** amb local per reunions i assaigs a l'antic quarter Tetuan 14 amb el suport de l'**Ajuntament de Castelló** i el patrocini de la Fundació **Dávalos – Fletcher**.

Contant amb una rondalla de corda i vent: guitarres, guitarró, trombó, clarinet i trompeta i per l'acompanyament de les albades dolçaina i tabal, reunint actualment un grup aproximat de 10 cantadors/res.

Als seus estatuts fan constar les següents finalitats.

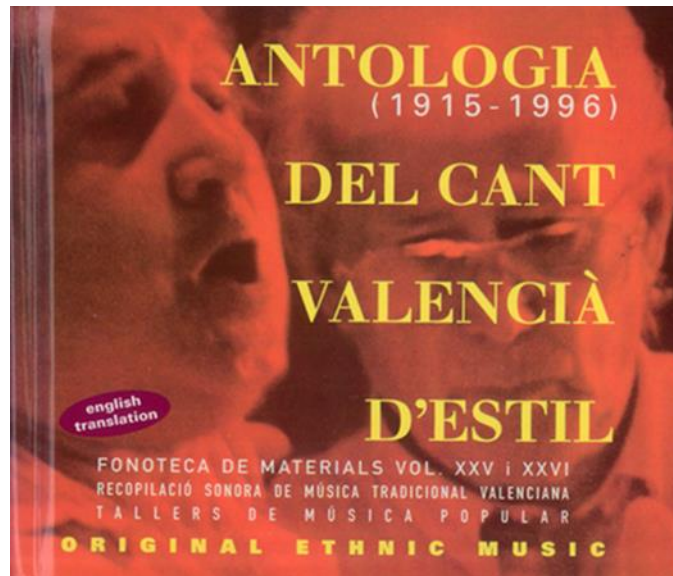
- Recuperació, revitalització i difusió del cant d'estil i cant a l'aire.
- Vetlar per la continuïtat de la tradició del cant tradicional de les nostres comarques amb el cant d'estil, cants de batre, albades i d'altres.
- Presentar davant la societat el cant d'estil i el cant a l'aire propis de la nostra cultura tradicional, com un producte viu, actual, dinàmic, i amb projecció de futur,

Com activitats proposen.

- **Activitats de recuperació:** treball de camp relacionat amb les tradicions del cant tradicional valencià: cant d'estil, albades, cant a l'aire i d'altres.
- **Activitats de formació:** tallers, cursos, xerrades i intercanvis amb altres col·lectius culturals per a la formació de cantadors/res i rondallers/res.
- **Activitats de difusió:** cantades, publicacions, conferències.
- **Activitats de Revitalització:** participació en festes tradicionals i de caire popular,

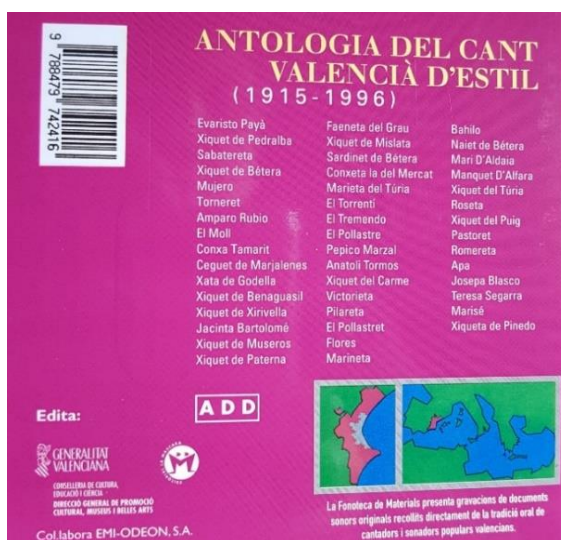
Discografia del Cant d'Estil Valencià

“Per poder copsar el cant d'estil en totes les seues incommensurables proporcions caldria haver viscut a algun poble de l'Horta durant el darrer quart del segle XIX i haver assistit a una nit de guitarrà amb “Carabina” i “Maravilla” o, uns quants anys després, amb “Evaristo, el Muñero”, “la Sabatereta” o “el Ceguet de Marxalenes” lluny dels escenaris, dels micròfons, de la mirada estranya, amb un versaor desinhibit i un públic còmplice i entès. Descartada aquesta possibilitat, ens queda el consol dels documents sonors, dels discos «emprissionats», com deien els cantadors. Cal advertir, però, que el context de formalitat i transcendència amb què s'arrebossen coarta en certa mesura les interpretacions i, sobre tot, les lletres de les cobles, les quals arriben a cantar-se, fins i tot, en castellà, cosa gairebé sacrílega a ulls dels propis intèrprets”. **Josep Vicent Frechina Caramella**

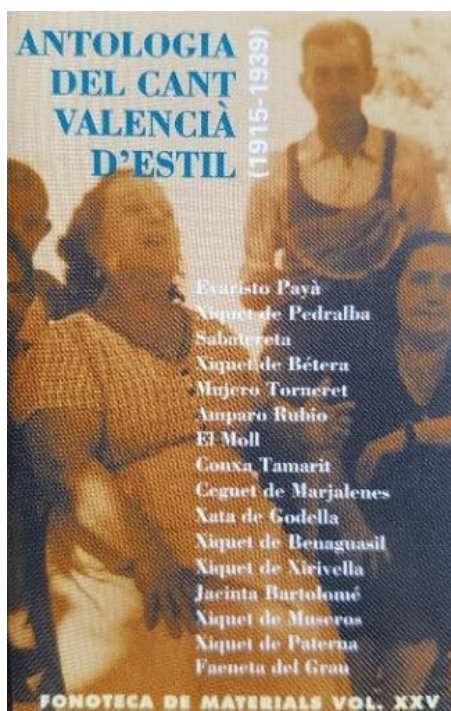

Llistat de gravacions de Josep Vicent Frechina i altres

-1 Antologia del Cant Valencià d'Estil (1915-1996).

Fonoteca de materials, vol. XXV i XXVI, 1997, EGT- La Màscara, 702-CD i 703-

*La bíblia en vers del cant d'estil valencià, fruit de la tossuderia incansable de **Vicent Torrent** al front de la Fonoteca de Materials de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana i indispensable per a qualsevol afeccionat a la nostra música popular. S'hi recullen 59 peces, executades per 46 intèrprets, en dos volums.*

Al primer volum es reuneixen 29 gravacions, fins el moment pràcticament introbables, procedents de discos de pissarra de 78 r.p.m. editats per Emi-Odeon entre 1915 i 1947.

*Filtrades i amb un so excel·lent, que ens permeten d'accedir al coneixement de cantadors seminals com a "**Evaristo**" el rei del cant valencià.*

"La Sabatereta", "el Mujero" amb el seu insòlit nervi que esborrona en atacar crispadament els ornaments.

"El Torneret", "el Geguet de Marjalenes" que ofereix la seua bellíssima exactitud interpretativa.

"El Moll", "la Xata de Godella" o **"El Xiquet de Paterna"** afusellat en guerra, es diu, per la seua irreverència versant.

-El segon volum aplega documents sonors de diversa procedència corresponents a les tres darreres dècades i ens facilita una panoràmica de la situació actual.

L'elegant sobrietat del "Xiquet de Mislata".

Els refilets esmolats del "Xiquet del Carme".

La delicadesa eixuta de "Flores",.

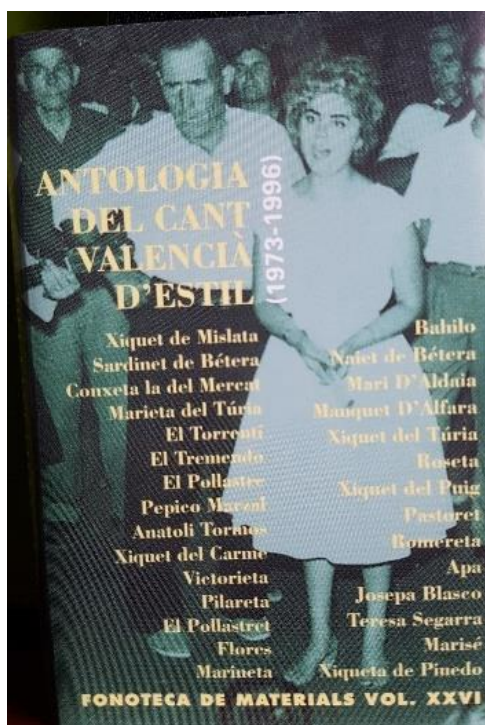
El senzill i admirat cant pla del "Naiet de Bétera".

El discutit i portentós barroquisme "d'Apa".

La dolçor gens almivarada de "Teresa Segarra".

A més, algunes de les gravacions d'aquest segon disc han estat realitzades en viu a guitarraes i, per tant, conserven l'espontaneïtat i desinhibició pròpies del cant.

L'edició inclou també tres estudis, que esdevenen la primera aproximació teòrica important que hom mai no ha realitzat al cant d'estil i el món que l'envolta.

-2 Folklore de España. Valencia, 1971, Columbia C7108.

(Gravat en una data anterior al 1961).

Conté dues interpretacions de "l'u" pel "Xiquet de Bétera" i, sobretot, pel "Sardineta de Bétera" que mereixen figurar al capdavant de qualsevol antologia.

A més, s'hi recullen enèrgiques escameses del "Requeni", "Conxeta la del Mercat", "José Mata", "la Blanqueta", "el Torrentí" i "el Xiquet de Benaguasil". La meitat de la segona cara està

dedicada al cant polifònic d'escola.

-3 Homenaje a Valencia, 1971, Movieplay S-21.374. *Gravació destinada als valencians emigrats a Amèrica (Pitarch, 1999), on podem escoltar novament, entre d'altres, al "Xiquet de Bétera" qui, als seus 78 anys, continua essent una de les veus indispensables del cant valencià.*

-4. "Xiquet del Carme" i "grup folklòric", Folklore Valencià, 1972, Columbia, CPS.9146. *Bona oportunitat per gaudir de la veu de "la Serrana" o "el Pollastre" en un disc globalment poc atractiu –i no només per la portada–, que encara pot trobar-se al circuit de segona mà amb relativa facilitat.*

5. **“Pastoret i rondalla” ‘u i dotze’, Cant Valencià, 1981, Dial, 50.1556. [Reed. en CD: Folklore de la Comunidad Valenciana, vol. 2, 1995, Dial, 96139].**

Obrin el disc unes bones riberenques però la resta el componen dessustanciades interpretacions de les altres varietats, sense acompanyament de secció de vent, en una gravació de ranci regust faller, no debades s'inclou l'«Himne Falla Na Jordana».

6. **Grup de Danses de Lo Rat Penat, Arrails, 1982, s.n., P002 [Reed. en CD: Ajuntament de València-EGT, 1997, 718-CD].**

El millor disc de restauració de Lo Rat Penat, uns quants anys abans de l'època de les subvencions multimilionàries i la indigència artística. Amb **Joan Blasco** a la dolçaina, unes seccions de corda i vent ben vigoroses, i **“el Xiquet del Carme i Victorieta Sousa”** molt més en forma que en (la gravació indicada amb el núm. 4), trobem, barrejades junt a una miscel·lània de cançons i tonades, una bona mostra de les diverses varietats de valencianes.

- 7. **Alegries de l'Horta, 1986, Xirivella Records, XCF-009 Casset antologat parcialment en (la gravació indicada en primer lloc) que ens apropa a l'extraordinària figura de Manuel Marzal, “el Xiquet de Mislata”, un dels darrers grans cantadors i versadors. També hi intervenen el “Manquet d'Alfara”, “el Xiquet del Túria” i “Roseta”.**

8. **Josep Aparicio, “Apa”, i Josepa Blasco, Cant d'Estil, 1987, Valdisc, C-013. Josep Aparicio, “Apa”, és,**

sens dubte, el cantador més agosarat del moment: cada vegada que s'enfila pels costers de les valencianes hom pot preveure l'enèsim intent de trobar-ne una solució inèdita; per això no manca qui li retrau l'excés de «dibuixos i revoltes» que fa servir. L'acompanya la sempre poderosa **Josepa Blasco**.

9. **«Especial Mare de Déu», Historia de la Música de la Comunidad Valenciana, vol. VI, 1993, EGT Levante, 596-CX. Semiocults en l'estrèpit del «traslado» de la Geperudeta Mare de Déu dels Desemparats i l'«Himne de la Coronació», hom pot trobar-hi ajustades execucions de l'«u’ “Bahilo”, l'«u i dos’ “Apa” i l'«u i dotze’ “Apa” i “Pepita de Russafa”.**

10. **«Cançons a la Geperudeta», Historia de la Música de la Comunidad Valenciana, vol. XII, 1994, Duplival Levante, K7, DC-028-P3. Una cara sencera de cant d'estil interpretat per “Fermín Pardo” i “Teresa Segarra”.**

A banda d'aquestes gravacions de cantadors i cantadores semi professionals, es poden escoltar unes gens menyspreables interpretacions de cant d'estil realitzades per afeccionats a alguns treballs discogràfics de grups de restauració, com ara en els fàcilment localitzables:

11. **Grup de Danses de Montcada, Folklore Valencià, 1982, Dial 50.1678** (reed. en CD: Folklore de la Comunitat Valenciana vol. 3, 1995, Dial, 96140)

12. **Arracades, Cançó, 1996, Promúsica, k7, C-518** Finalment, també es poden resseguir els intents dels primers grups i solistes de **nova cançó al País Valencià** per integrar les valencianes al seu repertori.

-13 **Pavesos (A la nostra gent, 1976, Movieplay S-32863; reed: 1991, Fonomusic, CD1132).**

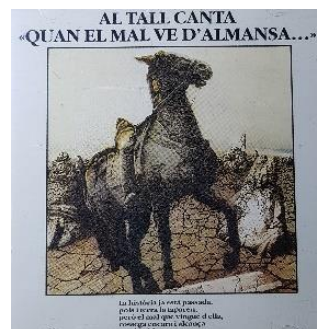
-14 **Carraixet (Beure, cantar i ballar, 1978, Dial, ND-5024).**

-15 **Ovidi Montllor (De manars i garrotades, 1977, Edigsa, CM. 426)**

-16 **Trobada de Música del Mediterrani (1981-1984), 1985.**L'escadussera presència d'alguns cantadors als discos editats des dels circuits folk.

-17 **Difusió Mediterrània, s. ref. ("Apa" i Josepa Blasco, albaes; "la Serrana", 'u i dos'; "Marineta", 'u i dotze');**

-18 **AL TALL Canta "Quan el mal ve d'Almansa"** gravació de en casset 1979 i CD en 1994 on encontrem moltes de les cançons amb referència a l'etapa a la Guerra de Successió (1705-1707) a les nostres terres.

-19 **Tradicionàrius'95, 1995, Tram, TRM-0051-CD 2. ("Apa" 'u i dotze').**

-20 **Urbàlia Rurana** l la inclusió d'una peça per la de l' 'u' en l'important treball

-21 **Primera Nota, Folk Nou, 1997, Tram, TRM 0069 CD**

Música i Cultura Popular J. V. Frechina

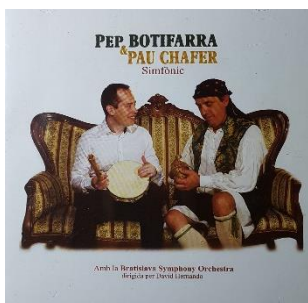
<https://www.carrutxa.cat/biblioteca/ftp/cant%20estil%20valencia.pdf>

-22 Mig i Vora !! “GENT QUE CANTA CANT A L’AIRE” Cant d’estil València CD registrat en Maig de 2001 a Castelló amb la veu del cantaor de Castelló **Pep Martí** acompanyat per **Antoni Porcar**: guitarra i llaüt, **Pilar Martí**: clarinet, **Pau Valls**: guitarró i castanyetes, **Carles Porcar**: trombó de vares. En aquest disc trobem deu cançons: quatre d’era, (cant de batre) i sis de cant d’estil “i U”, “U i Dos” i “U i Dotze”

-23 En aquest disc dels anys 70 trobem a “**El Requentí**” i “**El Torrentí**” cantant les valencianes del U i Dos per l’altra banda “**El Xiquet de Benaguacil**” i “**La Blanqueta**” cantant al estil del U i Dotze amb l’acompanyament típic de rondalla de corda i secció de vent

-24 **HOMENATGE AL XIQUET DE PATERNA** **Vicente Peris Pastor (1904-1939) MOSTRA DE CANT D’ESTIL** CD editat en el 2007 per la **Regidoria de Cultura del Ayuntamiento de Paterna**, amb la gravació efectuada en viu directe des del **Teatre Capri de Paterna** el 22 d’octubre de 2004 a l’acte d’homenatge a **Vicent Peris Pastor "el Xiquet de Paterna"** que va morir afusellat el 4 de Novembre de 1939 per les autoritats militars per les seues conviccions polítiques d’esquerres, moltes voltes expressades en els versades de les seves cançons. En l’enregistrament del disc, trobem discursos de l’acte, i unes magnífiques interpretacions pròpies del cant d’estil i albaides on podem escoltar “**el Xiquet de Paterna**” (gràcies a enregistraments rescatades dels seus discos de pissarra) i als artistes col·laboradors a l’acte com els cantaors: **Victòria Sousa, Marise Ruiz, Teresa Segarra, Miguel Monteagudo, Jacint Hernández i Jose A. Aparicio "Apa."**, com versaors **Boro de Paterna i Josemi Sánchez** acompanyant una bona rondalla de corda i vent, la dolçaina i el tabal.

-25 **Pep Botifarra i Pau Chafer** en un CD actual (2019) acompanyat de Orquesta Simfònica, Rondalla i altres músics col·laboradors, interpreten una serie de cançons tradicionals de la terra (romanç, havanera, peteneres, malaguenya, cant d’batre i mes..) al seu propi estil.

Moltes d’aquestes gravacions, formen una xicoteta mostra-que a part del seu valor documental i sonor per als aficionats, representen una-estimada ferramenta per l’aprenentatge i valoració del Nostre Cant.

Conclusió

Resumint i per acabar s'ha de ressaltar la peculiaritat del **cant d'estil** o com també és anomenat **cant a l'aire**, que a través de la expressivitat de la veu els cantadors i cantadores fan possible el poder exposar la seva virtuositat amb tot l'ingeni dels versets improvisats per la ocasió, que els transmet al mateix moment el versador a cau d'orella

Com s'ha pogut veure en aquest treball, les dues varietats principals d'aquest cant diferenciades sobretot a part de la melodia pels instruments d'acompanyament, hem vist que les albaes són acompanyades de dolçaina i tabal, mentre les cançons de cant d'estil o valencianes dins dels seus diferents estils, normalment són acompanyades de rondalla de corda i instruments de vent.

Faig un repàs de la història o procedència d'aquest cant, emparentat amb altres cants tradicionals com són les jotes, fandangos i altres, i respecte al cant de les albaes cal afegir sobretot, la seva antiga tradició de fer les rondes de serenates a l'alba.

Pel que fa a les veus requerides per poder cantar aquests cants, hem escoltat en el cant que en els homes la tonalitat sobrepassa en moltes ocasions el límit agut clàssic habitual del tenor i això fa que en una majoria dels homes per cantar han de forçar la veu, mentre que les dones cantadores encara sense forçar tant la veu poden pujar alguns tons, per fer melismes més aguts.

També he analitzat els diversos instruments d'acompanyament musical utilitzats a la música tradicional del Cant d'Estil, amb les seves agrupacions formades per diferents instruments de corda, percussió i vent, més els dos instruments inseparables i essencials d'acompanyament per les albaes, com són la dolçaina i el tabal.

Es parla de d'alguns dels motius principals per fer una cantà de Cant d'Estil i les seves particularitats.

He fet un repàs de les cantadores, cantadors, versadors i músics que han destacat al llarg de la història, afegint els que actualment són representatius del nostre cant. De la controvèrsia i preocupació creada per dues maneres d'entendre actualment el cant d'estil, una de formació tradicional i l'altra al fet de la academització i la seva entrada als conservatoris professionals de música a la Comunitat Valenciana, com hem pogut comprovar a les diferents entrevistes realitzades a gent que forma part del cant tradicional.

Seguiment de la trajectòria i actualitat del Cant Valencià on van sorgint actualment crítiques a cantadores i cantadors que van començar cantant cant d'estil autèntic i tradicional, però la seva trajectòria professional els porta a fer noves músiques, innovacions i fusions amb altres músiques més comercials, per aconseguir un major acostament de públic.

Faig un recorregut del nostre cant per la província i la ciutat de Castelló, on va estar a punt de desaparèixer el cant d'estil, sobretot a la ciutat, però demostrant com a molts dels nostres pobles mai a deixat de tenir la seva presència (encara que durant algun temps va estar oblidat per gran part de la població, autoritats i societats culturals).

Cal destacar i parlar de la il·lusió de un xicotet grup de membres de l'associació de veïns del Primer Molí que en un principi van organitzar unes classes de cant d'estil i d'albades, fundant a l'any 2008 l'Associació de Cant d'Estil de Castelló. Actualment amb el suport de l'Ajuntament de Castelló i el patrocini de la Fundació Dávalos-Fletcher, donen suport a l'Escola Municipal de Dolçaina i Tabal i Cant d'Estil, sent les classes del cant actualment a càrrec de la mestra i cantadora Teresa Segarra.

He inclòs comentaris de diverses gravacions del nostre cant tradicional en discos, cassetes o CDs realitzades al llarg del temps, destacant la selecció de gravacions de Josep Vicent Frechina

Com bé defineix sobre el cant valencià d'estil l'escriptor i investigador en etnomusicologia Carles Pitarch i Alfonso en un dels seus escrits*"Des d'una perspectiva d'estudi, l'atenció que se li ha prestat no és gens proporcional a la seua qualitat musical i a la importància històrica i actual del fenomen"*.

Afegint el següent: *"El cant valencià, part essencial de la cultura musical valenciana, és, per la seua rellevància artística, geogràfica, històrica i antropològica, digne de la més alta atenció"*.

Bibliografia

AA.VV.: **Fonoteca de Material vol. XXV i XXVI, Antología del Cant Valencia d'Estil (1915-1996)**, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts, Valencia, 1997.

Bartual, Rosa i Oller, M.ª Teresa **"L'Albà de l'Alcora"** Lo Rat Penat (2003).

Carballo, Trini i Sánchez, Josemi – **"Pensaments Casolans"** Recull de versos inspirats en temes quotidians. Picassent (l'Horta 2006)

Carceller, Manuel i Francés, Josep Miquel **"Les Festes de Carrer de Castelló, El Portal de la Puríssima"**.

Carreras, Ricardo Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura de 1921 **"Crónicas y recuerdos del Castellón ochocentista"**.

Collado i Álvarez, Josep Antoni. **"Estudi del cant d'estil en l'actualitat"**, dins El món del cant. Antologia del Cant Valencià d'Estil (1915-1996), (notes 1997).

De Fadrell, Joan. **"La dolçaina es la raíz más profunda del pueblo valenciano"** Periodico Mediterráneo (21 d'agost de 1983).

Francés, Miquel. **"Important publicació sobre la dolçaina i el seu cançoner a les comarques de Castelló"**. Periodico Mediterráneo (19 de juliol de 1983).

La revista. betaturisme **"Sobre el Cant d'estil"** (2019/03)

Lorente Sousa, Victoria **"Desde España"** (octubre – 2010) revista *Sinfonía Virtual*, nº 0017

Marqueño Rosalén, Mariàngels **"Parint Versos"**, Recull de quintilles per a ser cantades Escola Gatzara Paterna (2019)

Pitarch i Alonso, Carles. **El cant valencià d'estil. Apunts per a un estudi conceptual i històric**, Antologia del Cant Valencià d'Estil (1915-1996), Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts Valencia, 1997.

Pitarch i Alonso, Carles. **"En torno al Cant Valencià d'Estil"**, investigaciones y proyectos, III Congrés de la Societat Ibèrica d'Etnomusicologia, Benicàssim, maig de 1997.

Pitarch i Alonso, Carles. **"Proposta de creació d'un Museu del Cant Valencià d'Estil"**, Centre d'Estudis de l'Horta Nord, 1999, València.

Ramia i Arasa, Diego i Serra i Fortuño, Vicent. P. **"El dolçainer de Tales"**. Diputació Provincial de Castelló. Servei de Publicacions. Castelló, 1987.

Reig i Bravo, Jordi. **Anàlisi musicològica del cant d'estil**, Antologia del Cant Valencià d'Estil (1915-1996). Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts, Valencia, 1997.

Revista **"Asociacion Cultural La Botalària"** nº7 (gener 2016) Borriol

Seguí, Salvador **“Cancionero Musical de la Provincia de Castellón”**. Ed. Piles, Música. S.A. València, 1990.

Torrent i Centelles, Vicent. **“La música popular”, València: I.V.E.I., Edicions d’Alfons el Magnànim, 1990.**

Traver, Vicente **“Antigüedades de Castellón de la Plana”**

Valencià d’Estil, **“Fonoteca de Materials de la Generalitat València”**. Institut Valencià de la Música. Generalitat Conselleria d’Educació i Ciència. (1997)

Webgrafia

www.paternateca.blogspot.com › 2015/01 › vicent-peris-pastor-el-xiquet de Paterna.

(Ferrando 1995: 133) Apotecaris i receptes en la literatura catalana antiga. Pep Valsalobre

docplayer.es/96966119-Apotecaris-i-receptes-en-la-literatura-catalana-antiga.html

<https://esmediterrani.info/2019/11/27/albades-de-lhorta-musica-popular-tradicional-de-valencia>. MIREIA CARRASCO/ESMUC 2019-2020.

www.vilaweb.cat/noticies/cartes-albocasser-set-desembre-2019

www.levante-emv.com/comunitat-valenciana

www.castelloneries.blogspot.com

Pau Puig Olives. pdf- Recercat <https://www.recercat.cat> ›

www.diarilaveu.com/entrevista/24607

www.beteraturisme.com/wp-content/uploads/2019/03/CANT-D-ESTIL-CAST.pdf.

www.carrutxa.cat/biblioteca/ftp/cant%20estil%20valencia.pdf

www.nonada.es/2015/10/josemi-sanchez-albaes-cant-valencia.html

www.xtec.cat/trobada/musica/

www.lavanguardia.com/local/valencia/20161020/411130635261/entrevista-josep-aporici-apa-cant-destil-sona-valencia

www.repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/35280/Portal+de+La+Purisma.pdf;jsessionid.